

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**KAVSİ DİVANI'NIN BAĞLAMLI DİZİN VE
İŞLEVSEL SÖZLÜĞÜ**

ÖZLEM GÖKTAŞ ÖZDEMİR

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

MART 2019

**KAVSİ DİVANI'NIN
BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜĞÜ**

Özlem GÖKTAŞ ÖZDEMİR

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

MART, 2019

Özlem GÖKTAŞ ÖZDEMİR tarafından hazırlanan "Kavsi Duvarın...
Beyhik Dizi ve İncelemesi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri
tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi
Türk Dil ve Edebiyatı Anabilim Dalında
Estetik Edebiyatı Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul
edilmiştir.

Danışman: Unvanı Adı SOYADI

Anabilim Dalı, Üniversite Adı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Dr. Öğrt. Üyesi
Abuzer Karlıyan

Başkan : Unvanı Adı SOYADI

Anabilim Dalı, Üniversite Adı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Doç. Dr. Mustafa Arslan
Mustafa Arslan

Üye : Unvanı Adı SOYADI

Anabilim Dalı, Üniversite Adı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Mustafa Arslan

Tez Savunma Tarihi: 21./03./2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

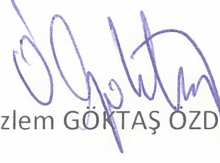
f. zaiif

Prof. Dr. Figen ZAIİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Özlem GÖNTAŞ ÖZDEMİR

21/03/2019

KAVSİ DİVANI'NIN
BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜĞÜ
(Yüksek Lisans Tezi)

Özlem GÖKTAŞ ÖZDEMİR

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Mart, 2019

ÖZET

Bu çalışmanın kapsamı 17.yy. Klasik Türk edebiyatının önemli şairlerinden Kavsi Tebrizi'nin hayatı, edebi kişiliği en önemlisi O'nun söz varlığının ortaya çıkarılmasıdır. 17. Yy. Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi, Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi ve Kavsi'nin etkilendiği Fuzuli, Ali Şir Nevayi gibi şairler ile ilgili bilgi vermesi açısından önemlidir. Daha önce şiirleri yayımlanmış olan Kavsi'nin şiirlerini divan edebiyatı açısından önemli gördüğümüzden ve onun sözvarlığının ortaya çıkartılması hedeflendiğinden “Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük” çalışması yapmaya karar verdik. Klasik metinlerin hususiyle divan metni çalışmalarının günümüzde artık kısır olması ve nadide bulunması bizleri zamanımız açısından önemli bir proje olan “Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük” çalışmasına yönlendirmiştir. Bu bağlamda yaşadığı devrin küçük bir sözlüğü; fakat divan edebiyatı adına devrin üslubunu aks ettirmesi açısından önemli bir yer teşkil eden bu çalışmanın, klasik edebiyatımızın mana dünyasını ortaya çıkarması adına da faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Bilim Kodu : 4.011
Anahtar Kelimeler : Eski Türk Edebiyatı
Sayfa Adedi : 107
Tez Danışmanı : Dr. Abuzer KALYON

KAVSİ'S DİVAN
CONTEXT FUNCTIONAL INDEX AND DICTIONARY
(M. Sc. Thesis)

Özlem GÖKTAŞ ÖZDEMİR

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
March, 2019

ABSTRACT

The scope of this study, 17th century the important poet of Turkish Divan literature Kavsi Tebrizi's life and literary personality and the most important thing is his power of word is appeared. 17th century is important as it gives information about old Anatolia Turkish, Turkey Turkish, Azerbaijani Turkish and the poets Fuzuli and Ali Şir Nevai who inspired Kavsi. Therefore, previously published poems, the Kavsi's poems, because it is important in terms of classical literature "Contextual and Functional Index Dictionary" we decided to do the work. Divan literature manuscripts, is almost finished in the present case, we have an important project, "Contextual and Functional Index Dictionary " we were working on directing.

Science : 4.011
Key Words : Old Turkish Literature
Page : 107
Supervisor : Dr. Abuzer KALYON

TEŞEKKÜR

Tez alıőmam esnasında tez konusu bulma ve karőılaőtıđım problemlerin çözümü hususunda desteklerini gördüğüm değerli hocalarım Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK ve tez danışmanım Dr. Abuzer KALYON'a, aynı zamanda karőılaőtıđım güçlüklerde yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen Araőtırma Görevlisi Nebi ÇELİK'e, "Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük" alıőmasını yaptığım ve istifade ettiğim Kavsi Divanı'nın dil incelemesini yapan Farhad RAHİMİ'ye őükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ	3
2.1. Hayatı ve Eserleri	3
2.2. Doğum Yeri ve Kökeni	3
2.3. Edebi Kişiliği	4
2.4. Devlet Adamları ve Şairlerle Olan İlişkisi	9
3. ŞAİRİN PSİKOLOJİSİ, FİİL VE HÂL TASVİRLERİ	11
3.1. Psikolojik Tasvirler	11
3.1.1. Korku	11
3.1.2. Sevinç	11
3.1.3. Üzüntü	12
3.1.4. Kızgınlık	12
3.1.5. Utanma	13
3.1.6. Beklentiler	13
3.1.7. Hayal kırıklıkları	15
3.1.8. Şikayet	15
3.1.9. Hastalıklar.....	16
3.1.10. Tereddütler	17
3.2. Fiil ve Hâl Tasvirleri	18
3.2.1. Ağlama	18
3.2.2. Konuşma.....	19
3.2.3. Uyuma	19
3.2.4. Yürüme	20
3.2.5. Yas tutma.....	21
3.2.6. Yazı yazma	21

3.2.7. Yorgunluk.....	22
3.2.8. Sarhoşluk (humar)	22
3.2.9. Uyku-rüya.....	23
3.2.10. Vuslat.....	23
3.2.11. Hastalık ve ölüm.....	24
4. DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ.....	25
4.1. Ses ve Anlam İlişkisi.....	25
4.2. Ünlemler.....	25
4.3. Edatlar	26
4.4. Sözcükler.....	27
4.4.1. Sıklık.....	27
4.4.2. Zıtlık	27
4.4.3. İkilemeler.....	31
4.5. Birleşik Filler	34
4.6. Tamlamalar	36
4.7. Deyimler.....	37
4.8. Atasözleri	40
4.9. Ayet ve Hadislerin İşlenmesi	41
5. ŞEKİL İNCELEMESİ.....	43
5.1. Nazım Şekilleri.....	43
5.1.1. Kaside	43
5.1.2. Gazeller.....	43
5.1.3. Musammatlar.....	43
5.2. Kafiye ve Redif Tercihi, Farklılıklar ve Sıklıklar	43
5.3. Vezin İstatistiği	44
6. AŞK HİKÂYESİ KAHRAMANLARI VE MİTOLOJİK ŞAHSİYETLER	47
6.1. Kutsal Kitaplarda Doğrudan veya Dolaylı Olarak Adı Geçen Şahıslar	50
6.2. Aşk Hikâyelerinin Kahramanları	60
7. ETKİSİ ALTINDA KALINAN ŞAİRLER TAZMİN	65
8. SONUÇ	101
KAYNAKLAR	103
ÖZGEÇMİŞ	107

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.m.	Adı geçen makale
AKM	Atatürk Kültür Merkezi
Bk.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
G	Gazel
H.	Hicri
MEB.	Milli Eğitim Bakanlığı
Mf.	Müfred
Mrb.	Murabba
Msd.	Müseddes
Mşr.	Muaşşer
S.	Sayı
Tb.	Terhib-i Bent
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu
v.	Varak
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
y.y.	Yüzyıl
YKY	Yapı Kredi Yayınları

1. GİRİŞ

17. yy Azerî şiiri Fuzuli etkisinde gelişmiştir. Ancak bazı araştırmacıların dikkat çektiği üzere bu unsura Ali Şir Nevayî mektebinin tesirini de ilave etmekte yarar vardır. Bu iki güçlü etkinin tesirinde şekillenen 17. yy. Azerî sahası klâsik edebiyatı, aralarında bizim tezimize konu olan Kavsi'nin de bulunduğu belli başlı isimlerin ortaya koyduğu ürünlerden oluşur.

Kavsî, “*Fuzûlî mektebinin önemli bir temsilcisi*” ve “*Türkçenin lirik şiir üstadı*” olarak bilinmektedir. Azade Rüstemova'nın ifade ettiği gibi “*Kavsî, zamanın geçici çağrısına uymamış, şiirini kendi ana dilinde yazmıştır.*” Kavsî'nin gazellerinde duygusal tesir gücü kuvvetlidir. Şiirlerinde halkın söz hazinesinden geniş ölçüde yararlanmıştır. Kavsî, özellikle gazellerindeki sadelik, âhenk ve canlılık 17. Asır Azerbaycan edebî dilinin gelişme tarihinde önemli bir merhale olarak kabul edilmektedir.

2. HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

2.1. Hayatı ve Eserleri

İran coğrafyası Türk tarihi, kültürü ve Türk dili- edebiyatı açısından oldukça önemlidir. Çünkü İslam öncesi ve sonrası bu coğrafyada hep Türkler bulunmuşlar ve İran onlar tarafından yönetilmiştir. İran'da en fazla Türk uygarlığı ve kültürünün izleri görülmektedir. Bu coğrafyadan olan Kavsi Tebrizi Türkiye'de yeterince tanınmamaktadır. Kavsi Tebrizi 17.yy. Türk divan edebiyatının büyük şairlerindedir. Onun hayatıyla ilgili fazla bilgi yoktur. Hacimli ve çoğu gazellerden oluşan Türkçe Divanda terakib-i bend, terci-i bend, müseddes, muhammes, murabba ve rubai türünden şiirler de yer almaktadır.¹

Onun çocuk sahibi olmadığı, bu şiirlerinden anlaşılmaktadır:

Çovsî yahardı nesl gemi cāvđān beni
Yandırmasaydı mişre'-i rengin çırāğumı (G.490/9)

Kavsi, sade bir yaşam sürdürmüştür:

Büryā ferşüm ü evüm mescid
Ne güzel kedhudālīgum vardır (G.169/6)

2.2. Doğum Yeri ve Kökeni

Osmanlı tezkirelerinin malumu olmayan bu şairin şiirlerinden Tebrizli ve Şii olduğu anlaşılır.

Sipehr-i nā-cavān-merdüñg sitizinden ne gem Çovsî
Ki lütf-i şāh-ı merdān Heyder-i Şefder hişārumdur (G.140/7)

Toprağdan götür men-i bî-qedri yā 'Elî
Ey münheşir mürüvvet ü lütf ü 'eṭā sañga (G.4/6)

¹ Rahimi, F. (2011). Kavsi Divanı'nın Dil İncelemesi (Şekil-Dil İncelemesi-Metin-Sözlük), Yüksek lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, s.5.

Āstānuᅡg daşına Ŗovsĭ kimi yŭz řŭrmege
Baġrumĭ āb etdi yā řāh-ı Ŗorāsān intizār (G.170/9)

Bir āřnā ki Ke‘be-yi meķřŭda Ĥızr ola
Ŗovsĭ ġerĭb-i ĥāk-ı Ŗorāsāndan isterem (G.357/7)

Horasan řahĭ, Horasan’ın garibanĭ, şiilerin inandĭkları 12 İmamdan sekizincisi yani Meşhed şehrinde yatan İmam Rıza’dır.

Kavsi 17. yy.’ın ikinci yarısında yaşamıştır. O, Saib Tebrizi’nin (1601-1676) de aġdařı olmuştur.

Kavsi adıyla bir hayli şair bulunmaktadır: Mecalisŭ’n-nefais’deki İsfereyenli Kavsi, Fahri Tezkiresi’ndeki Molla Kavsi (Kavsi Tusi ve ya Kavsi Herati), Tuhfe-i Sami’de geçen ve Tebrizli olan Mevlana Kavsi, Revzātŭ’l-cinan ve Cennatŭ’l-cinan’daki Alican Kavsi ve onun oğlu İsmail Kavsi, Tezkire-i Nasrabadi’daki Kavsi Kuşteri ve Kavsi Tebrizi, Nigaristan-i Sŭhan’daki Kavsi, Kamusŭ’l-alam’daki Baġdatlı olan Kavsi ve elimizde Tŭrke Divanı bulunan Kavsi. Tezimizde Tŭrke Divanı’nı ele aldĭĖımız Kavsi, Tebrizli olduğuna gŭre İsfereyenli Kavsi, Kavsi Kuşteri ve Baġdatlı Kavsi olamayacağı gibi kendisinden farklı tarihlerde yaşamış Fahri Tezkiresi’ndeki Molla Kavsi, Tuhfe-i Sami’de geçen Mevlana Kavsi, Revzātŭ’l-cinan ve Cennatŭ’l-cinan’daki Alican Kavsi ve onun oğlu İsmail Kavsi ve Nigaristan-i Sŭhan’daki Kavsi de değildir. Tuhfe-i Sami’de geçen Mevlana Kavsi ile Fahri Tezkiresi’ndeki Molla Kavsi’nin aynı kişiler olması ihtimali vardır, ancak onların kesin aynı kişiler olduğunu sŭyleyebilmemiz için bu iki kişinin şiirlerini bulup karşılaştırmamız gerekiyor.

Elimizde Tŭrke Divanı bulunan Kavsi, her ne kadar onun bir Tŭrk şairi olduğu ve Tŭrke şiirlerinin bulunduğu sŭylememekteyse de Nasrabadi’daki, Kavsi Tebrizi olmalıdır.²

2.3. Edebi Kişiliği

Kavsi ile ilgili sŭylenen bilgilerden ve Tŭrke divanından yararlanarak onun edebi kişiliği ve dŭnya gŭrŭřŭnŭ aydınlatmaya çalışalım. şah İsmail zamanında başkent Tebriz

²Rahimi, F. (2011), a.g.e.s.26.

iken, Şah Tahmasp zamanında Kazvin'e ve I. Şah Abbas zamanında ise İsfahan'a taşınmış ve böylelikle saraya mensup olan divan edebiyatı temsilcileri başkente gitmek gereğini duymuşlardır.

Kavsi İsfahan'da olduğu zamanlarda Tebriz'in özleminden yanmıştır:

Tebriz cezbesi yaşamı dutmuş aparur
Kovsî egerçi dâmenümi İsfahân dutar (G.45/7)

Çünkü onun gönlünü yalnız Tebriz açabilir:

Tebriz açar gönülümü Kovsî ger açılsa
Her çend ki firdövs-i Şifâhâna yetişmez (G.220/11)

Tebriz, İsfahan şehrinin Ka'besidir:

Kovsî gerek ki Ke'be diyüb iktidâ kıla
Tebriz küllesine Şifâhân dedükleri (G.532/7)

Kavsi, Azerbaycan Türk edebiyatının gelişmesinde önemli rol oynayan ve 17. yy.'da Fuzuli edebi mektebini sürdüren şairler içinde en görkemlisidir. Çünkü bu yüzyılda yazılan gazellerin çoğunda Fuzuli biçemi ve dilinin korunması büyük bir üstatlık sayılmıştır. Azerbaycan halk edebiyatının çiçeklenmesi 17-18.yy Azerbaycan yazı dili ve edebiyatı üzerinde oldukça büyük bir etki yapmış ve bu dönemde yetişen Mesihi, Saib ve Kavsi hep dilce bu edebiyatımızdan esinlenmişlerdir. Fuzuli geleneğine bağlı kalmak suretiyle, Kavsi çağdaş şairlerin üstünde gelmektedir. Zengin halk edebiyatı servet ve motiflerinden yararlanmasını bildiği gibi, şiir tekniğinde de üstattır.

Kavsi, Türkçe karşısındaki sorumluluğunu anlıyor ve Türkçe şiirleri ile bütün dünyayı fethedeceğini söylüyor:

Etmek için Türk nezmi-yle müsehher 'âlemi
Tapdılar erbâb-ı me'nî bilmenem handan beni (G.474/10)

Tasavvuf anlayışına göre (vahdet-i vücud), bütün varlıklar, hakikatin tecellisidir. İnsan da mutlak ruhun bir parçasıdır ve bir gün ona kavuşacaktır:

Her ne var 'ālemde bir birden beter ser-geştedür
 Keṭre 'ümmān aḥtarur 'ümmān ne ister bilmenem (G.365/6)

Ey dem-ā-dem eyleyen teklif-i mescid Kōvsīye
 'Āşık-ı bî-tābda îmān ne ister bilmenem (G.365/14)

O, sevgilinin zulüm, insafsızlık ve acımasızlığından yakınır:

Düşmenini kimse sevmez bilmenem yā Reb n'içün
 Ben seni 'ālemce ey bî-reḥm-i ḥūn-ḥ'ār isterem (G.367/3)

O, sevgili için ateşlere düşer; ancak bu ateş onu besleyip yaşatıyor. Semender de yüreğinden çıkan ateşle yanıp kül olduktan sonra o küllerin korlarından çıkan alevlerden yineden dirilir:

Her çend yandūḡ odlara Kōvsī usanmadūḡ
 Āḥir sen ey ot evlü semender misen nesen (G.385/10)

Onun şiiirleri, güzellik ve etkinliğini sevgilinin güzelliğinden alır:

Ola ger Kōvsīye menzūr gül-i rūḥsāruḡ
 Nezḡ-i rengin ile dünyānı gülistān eyler (G.65/9)

Müjgān gibi deler cigerin seng-i ḥārenūḡ
 Her mişre'üm ki kaşuḡ ucından işāredür (G.80/10)

Ancak insan güzelliği yalnız onun görünüşüyle değil, onun zengin iç dünyası ve manevi halleriyle ölçülür. Görünüşe aldanıp manayı anlamayanlar için kavuşma, bir körün çıra istemesine benzer:

Gözi şüret gören me'niden āgāh olmayan gāfil
 Eger veşl istese bir kūra benzer kim çırāḡ ister (G.89/8)

Bu şüret-hānede her şüret-i bî-cāna aldanma
Ki çokdur bü'l-hevesler 'āşık-ı heyrān libāsında (G.449/4)

Dolayısıyla da aşığın giyimine değil, iç dünyasına bakmayı ve değer vermeyi istiyor:

Zinhār kem libāsına kem bahma 'āşıkūñg
Kim dāguñg altı kırmızıdır üsti qaradur (G.80/7)

Kavsi, dünyanın mal mülk ve mevkiine gönül bağlamıyor. Görünüşteki güzellik ile onun işi yoktur:

'Āşıkam ben dövlet ü māl u menālı n'eylerem
Berg ü berden yummuşam göz şāh u bālı n'eylerem

Yeg gelür bir ğunça-yı mestür yüz gülden bañga
Yār-ı şāhib-dil gerek şāhib-cemālı n'eylerem (G.339/1-2)

Gerçek aşık, yani doğru sözlü aşık ise azdır:

Çokdur heves erbābı velî 'āşık-ı şādık
Azdur nece kim neğme-yi ter çok eşer azdur (G.181/2)

O, gerçek sevgi ve dostluğun bulunmayışından yakınır:

HemİN iksir tek bir ad eşitdüm āšnālığdan
Heķiket menziline kāfirem ger āšnā gördüm

Mehebbet şāf u bî-geş kımyādur düşse bil ķedrin
Ki çok bî-müdde'ālar çehresinde müdde'ā gördüm (G.338/3-4)

O, halk yaratıcılığının kaynar pınarından ve sözlü edebiyatından beslenen bir sanatçıdır. Başka sözle dersek, divan edebiyatı anlayışının yanında, halk söyleyişini temel almış bir şairdir. Halk ifadelerine, atasözlerine, destan ve efsanelerin kahramanlarına sık sık başvurur.

Şiirinde sade ve akıcı bir dil kullanan Kavsi, edebi sanatları da başarıyla uygulamıştır. Onun hayal dünyası geniş ve renklidir, O'nun dili sade, ahenkli ve canlıdır; samimi ve doğal benzetmelerden, halkın dilindeki güzelliklerden ve deyimlerden yararlanır:

Kimsenüñg degmemişem gönğline hergiz yā Reb
 Yene her kim ki yeter gönğlümi vırān eyler (G.65/7)
 Diller tökerem bülbül ü pervāneye Kōvsī
 Tā bir gün olar hālumu cānāna desüñgler (G.103/5)

Ney kimi kirdārumuz bendindedür güftārumuz
 Kullığa bel bağlamağdur kövlümüz ikrārumuz (G.212/1)

Getme başuñg şedkesi ey serv-i hoş-reftār gel
 Getdüm elden ey dolanım başuñga dildār gel (G.296/1)

Öz bābını her kimse her yerde tapar Kōvsī
 Ben her yana kim getdüm dīvāneye tuş geldüm (G.313/6)

Şiirin ahengini sağlayan, ses ve söz tekrarlarına aşağıdaki örneği verebiliriz:

Ne ser-keş şö'ledür bu veh bu ne kedd ü ne kāmetdür
 Kiyāmetler kiyāmından kiyām etmiş kiyāmetdür (G.47/1)

O, sözlerin çok anlamlılığından da yararlanır:

Lütf ile ey āteşin-rühşār āb etdüñg beni
 Bes ki yüz verdüñg bu yüzden hem kebāb etdüñg beni (G.497/1)

O, eş anlamlı ve yakın anlamlı sözlerden de yararlanmıştır:

Gönğül bir ketre kandur 'eşk bī-dādın yaşursuñg mı
 Gözüm bir ketrede bir behr pinhān eylemek olmaz (G.215/5)

İztirābum keyd bīminden degül qorhum budur
 Kim çıha cān olmaya āgāh şeyyādum benüm (G.314/4)

Müjgān demeñg aña ki men-i sāde oğradum
Bir çalıcı herāmiye bir egri oğrıya (G.427/3)

Diyerler kim nişān bulmağ dehānuñgdan müyesserdür
Ėeletdür iftirādur meħz sözdür bu yalandur bu (G.457/4)

Bugün kullanılmayan pek çok eski sözcük onun divanında bulunmaktadır:

Menden yaşurma söyle ne mezhebdesen baña
Ey küfr ü dīn, fireng ü müselmān fedā saña (G.19/5)

Bilmenem kanlu dögünler mi güyür sīnemde
Yā senüñg berķ-inānuñg ayağnuñg izidür (G.52/5)

Eger düşmenlere yalvarsa idüm reħm ederlerdi
Bu reng ile ki ben yavuncıdum eħbāba yalvardum (G.319/7)

2.4. Devlet Adamları ve Şairlerle Olan İlişkisi

Onun Mirza Tāhir Vahid Kazvini'nin bağıni öven terci-i bendi vardır:³

Ol bāğda kim èyledi Mirzā omı zāhir
Mirzā ki anun Hek lekebin èyledi Tāhir TC2.5

Mirza Tāhir Vahid Kazvini 1645 yılında II.Şah Abbas'ın (hük.1642-1666) tarihçisi olmuş, daha sonra Şah Süleyman (hük.1666-1694) ve Şah Sultan Hüseyin'in (hük.1694-1722) başvezirliğini yapmıştır. Kendisi de şair olan Mirza Tāhir Vahid Kazvini'nin ölüm tarihi 1695 olarak kaydedilmiştir.⁴

Kavsi, Divanında Sultan Süleyman'dan bahsetmekte ve kendisini Uğurlu Han'ın kulu, Uğurlu Han'ın da Şah Süleyman'ın kulu olduğunu söylemektedir:

³ Charles Rieu, "Birleş Müzesindeki Azeri Eserleri", çeviren: Mebrure Rahmi, Azerbaycan YurtBilgisi (Tıpkı Basım), Ankara, TDK yay., C.III, 2008, s.68-69; Charles Rieu, Catalogue Of The Turkish Manuscripts in The British Museum, Osnabrück, Otto Zeller Verlag, 1978, s.209

⁴ Şemseddin Sami, Kamusü'l-alam, İstanbul, Mehran Matbaası, C.IV, 1893, s.2992

5. Havā-yı Gence ol firdövs-i sâni var başumda
Feġān kim nā-tevānlıġ mānē'ü cem'üm perişāndur

6. Uġurlu Ħan Ziyād oġlı Müsāhib rūzgārında
Ki biz anun ħulı ol bendē-yi Sultān Süleymāndur (TC.3.5)

Göründüğü gibi yukarıdaki şiir, Şah Süleyman Safevi zamanında kaleme alınmıştır. Şah Süleyman adıyla tahta çıkmış olan II.Safi, 1666-1694 yılları arasında hakimiyet kurmuştur.⁵ Kendisi de şair ve çok yiğit olan Uğurlu Han Ziyad oğlu Musahib ise 1663 yılında II.Şah Abbas'ın hakimiyeti zamanında Karabağ'ın beylerbeyi olmuştur.⁶

O, 1666-1667 tarihlerinde yani Şah Süleyman zamanında da Gence'de hakimiyet sürmüştür.⁷ Kavsinin bu şiirde Gence şehrini övmesi bir süre orada bulunmasını da göstermektedir.

Yalnız İnan/Meclis nüshasında bulunan bir gazelde ise Şah Safi (II. Şah Safi yani Şah Süleyman olmalıdır) adı geçmekte ve ona övgü için yazıldığı anlaşılmaktadır:

'Erş-celāl Şāh Şefi kim ħimāyetüñg
Din çevresine ħifz ile çekmiş ħişārlar (G.559/10)

⁵ A.e., s.2621

⁶ Aziz Devletabadi, Serayendigan-i şiir-i Farsi Der Kafkas, Tahran, Bünyad-i Mevkufat-i Dr. Mahmud Efşar, 1370, s.255-263

⁷ Yavuz Akpınar, Azeri Edebiyatı Araştırmaları, İstanbul, Dergah yay., 1994, s.29

3. ŞAİRİN PSİKOLOJİSİ, FİİL VE HÂL TASVİRLERİ

3.1. Psikolojik Tasvirler

Tasvir, en genel manasıyla bir şeyin dış görünüşünün anlatılması, suretinin ortaya konmasıdır. Herhangi bir eserin oluşma sürecindeki ana etkenlerin başında şairin içerisinde bulunmuş olduğu psikolojik hal ve durum önemli rol oynamaktadır. Klasik edebiyat, şairin kendi halet-i rūhiyesinde oluşmuş ve gelişmiş bir edebiyattır. ⁸Bu zaviyeden ele aldığımız Kavsi Divan'ında şairin psikolojik hallerini şiir örnekleriyle aşağıda maddeler halinde sunmaktayız.

3.1.1.Korku

Korku Divan şiirinin en önemli temalarının başında aşığın sevgiliye kavuşma arzusu ve bu kavuşma yolunda çektiği sıkıntılar gelmektedir. Şairin vuslattan sonraki en büyük korkusu sevgiliden tekrar ayrılmasıdır. Bu durum şiirlerde şairin korku ve endişe kavramlarını işlemesine zemin hazırlar.

İztirābum keyd bîminden degül kōrhum budur

Kim çıha cān olmaya āgāh şeyyādum benüm (G.314/4)

Acım, üzüntüm oyun(hile) korkusundan değil, benim korkum öldüğümden avcımın haberi olmamasıdır.

Kōrhum oldur kim tejbüm el çeküb bî-kār ola

Yoksa pinhān derdümi eylerdüm izhār ey hekim (G.340/2)

Ey hekim, gizli derdimi ortaya çıkarırdım fakat korkum şudur ki hekimim vazgeçip işsiz başıboş kalır.

3.1.2. Sevinç

Gōñgöl verdüm gemine derdine dāğına hoş-hālam

⁸ Çelik, N. (2016). Edirneli Şevki Divanı, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara, s.7.

Ki genc-i rāygān aldum aᅇga vjᅇrāne tapşurdum (G.348/2)

(Sevgilimin) tasasına, derdine, ağrısına, yarasına gönül verdim. Bu yüzden sevinçliyim, mutluyum ki karşılıksız hazine aldım ona harap olmuş mahal teslim ettim.

Ne derd kıllur göᅇglümü ᅇürsend ne dermān
Sen söyle ᅇebᅇbüm ki bu bᅇmār ile n'eylim (G.379/2)

Gönlümü ne dert ne derman sevinçli kılmıyor. Sen söyle hekimim ki bu hasta ile ne yapıyorum.

3.1.3. Üzüntü

Pāre pāre cigerüm şine-yi sūzānda yanar
ᅇalanı şem' gibi dide-yi giryānda yanar (G.121/1)

Parça parça bağırim sıkıntılı gönülde tutuşur. Geriye kalanı mum gibi ağlayan gözde tutuşur.

Gözüm bir 'ömr eger ᅇan ağladuᅇğ kim sildi müjgānuᅇğ
Bu hamı mehr gösterdüᅇğ göᅇgül kimden vefā gördü (G.288/3)

Gözüm hayat boyu kan ağladın, gözyaşlarını kirpiklerin sildi; gönül çok sevgi gösterdin kimden vefa gördün?

3.1.4. Kızgınlık

Ağladurlar beni mᅇnā gibi güldürmağ ara
Girmesüᅇğ ᅇüblaruᅇğ bezmine kāfir güstāᅇ (G.38/4)

Beni ağlatırlar bazen de şişe gibi güldürürler, güzellerin meclisine kafir saygısız girmesin. Şair kızgınlığını kafir, küstah, saygısız kelimeleriyle ifade etmiştir.

Meydān günü ki mövc ura deryāy-ı leşkerüᅇğ
Şᅇr-i jiyān tek öpkelene nām-dārlar (G.559/12)

Savaş günü askerin denizine dalga vursun ki ünlü(savaşçılar) kükremiş aslan gibi öfkelenisin. Şair kızgınlık duygusunu öfkelenmek sözü ile dile getirmiş.

3.1.5. Utanma

N'ola ger öz nezerümden düşersem eşk kimi
Ki 'ārdur baŋga hem her ne gelse 'ār saŋga (G.16/4)

Ne olur kendi gözümde gözyaşı gibi düşürsem ki sana ne utanç verse bana da utançtır.

Veh ne re'nāsan ki bār-ı şermden Kōvsī kimi
Bu çemende bir nehāluŋg kāmetin düz koymaduŋg (G.255/6)

O kadar güzelsin ki, Kovsi gibi utanma yükünden yeşillik alanda hiçbir fidanı düz koymadın.

Bu hemān re'nā gezeldür kim Füzūlī söylemiş
Pend çoĥ verdüm eşitmez 'ārsızdur 'ārsız (G.224/13)

Fuzuli'nin söylediği çok güzel bir gazeldir ki çok öğüt verdim işitmiyor çünkü utanması yoktur. Burda şair güzel şiirlerin kıymetinin bilinmediğini bu kıymet bilmezliğin sebebinin de utanmazlık olduğunu söylüyor.

3.1.6. Beklentiler

Bu ğāfil gönġlümi huşyār u bīdār etginen yā Reb
Usandum incidüm bī-derdlerden merhem ummaġdan (G.25/6)

Ya Rab, gaflette bulunan gönümümü akli başında ve uyanık kıl. Aşk acısını bilmeyen hamlardan ilaç ummaktan bıktım, kırıldım . Şair bu beyitte kendini anlamayan ya da aynı duyguyu hissetmeyen kişilerden beklentide bulunmayı istemediğini dile getiriyor.

Suya döndi leb-i le'lüŋg hevesinden baġrum
Cigerüm başı kebāb oldu nemekdānı yetür (G.173/4)

Kırmızı dudaklarının arzusundan sabırsızlanıyorum (özlemle bekliyorum). (Bu üzüntüyle) yüreğim kebab oldu (yandı), tuzluk yani dudağını getir. Şair burda beklentisini bağrım suya döndü diye değişik bir deyişle aktarmış.

‘Eşk derdinden bekā-yı cāvđān ister gönğül
Beyle daşkun seylden te‘mır umar vırāna baḡ (G. 37/6)

Gönül aşkın derdinden sonsuzluk ister. Viran taşkın selden onarım ümit eder. Şair taşkın selin önünde yıkık binanın tamir beklemesinin ne kadar imkansız ise benim de sevgilinin derdiyle sonsuzluk ummamın o kadar imkansız olduğunu demek istemiştir.

3.1.6.1. Vuslat beklentileri

Tā vişāluṅg beni dilden sala hicrān ne revā
Tā mey-i nāb ola ey bağrı bütün kan ne revā (G.17/1)

Sevgiliye kavuşmak beni yorsun, ayrılık uygun değil. Ey bağı kan olan (üzgün olan) bu uygun değil, halis şarap olsun. Şair sevgiliye kavuşmanın kendisini çok mutlu edeceğini anlatmıştır ve tüm sıkıntısının derdinin sevgiliye kavuşunca geçeceğini dile getirmiştir.

‘Ālem-i nūrdan icād olalı şübḡ-i vişāl
Yıgılub zūlmet-i ‘ālem şeb-i hicrān oldı (G.510/2)

Aydınlık alemi kavuşma sabahından meydana geldi, eziyet alemi ayrılık gecesinden meydana geldi. İki zıt durum sevgiliye kavuşup kavuşmama durumuyla alakalı olduğunu anlatmıştır.

Fegān kim iztirāb artar anuṅ gördükce rühsārın
Sanurdum kim vişāl ol derd-i bī-dermāna dermāndur (G.73/4)

Acım sevgilinin yanğını gördükçe artıyor ben sanıyordum ki sevgiliye kavuşma benim dermansız derdime ilaçtır, çaredir. Yukarıdaki beyitte şair aşk derdinin onda açtığı yaralara sevgilin yanğının deva edemeyeceğini belirterek bunun tek yolunun sevgiliye kavuşma ile olacağını tabibin zahiri yaralara merhem olabileceğini; fakat gönül derdine merhem olamayacağını ifade eder.

3.1.7. Hayal kırıklıkları

Göñgöl sorāğını kūyuñgda almışam veh kim
Yaman uzağa düşübdür bu Ke‘be-yi mekşüd (G.43/5)

Feryād ile oyanmadı behtüm harāy kim
Gerdün benüm sitārem için gāhvāredür (G.80/2)

Sanuram kim benüm hāl-ı perişānum diyer ol kim
Sözini āh ilen āhir kılar ey vāy ilen başlar (G.106/7)

Yukarıdaki beyitlerde şair hayal kırıklıklarını daha çok sesleniş edasıyla ele almış ve bu durumu bazen hüznün esintisi olan “Vah, veh, haray” serzenişleriyle ele almıştır.

3.1.8. Şikayet

3.1.8.1. Felek, dünya ve zamandan şikâyet

Bir avuc yer ser-i kūyuñgda senüñg vermese çerh
İki dünyanı baña ger vere megbün eyler (G.101/4)

Felek sevgilinin köyünde bir avuç yer vermese, iki dünyayı vererek beni aldatır. Diğer divan şairleri gibi Kavsi de sevgilinin eza ve cefasının yanında kendilerine zulüm aracı olarak gördükleri kötü talih ve felek gibi kelimeler gazellerde sıklıkla geçmektedir.

Bir iki herfle olmuş senüñg emrüñg nizāmından
Felek dāyir cahān bāhir zamān zāhir zemīn peydā (G.1/2)

Senin bir iki sözünle buyrulan şey olmuş felek dönüyor, dünya üstün, zaman açık, zemin ortada. Feleğin dönmesiyle başımıza her şey gelebileceğini anlatıyor. Devamlı şikâyet edilen kader, baht, talih (olumsuz bağlamda) anlamlarında kullanmıştır.

Dünyā bir ejdehā vu dūd-ı demi felekdür
Leyl ü nahār sanmaj mār-ı dü-rengdür bu (G.462/4)

Fani dünya, bir büyük yılan; felek, zamanın dumanıdır. Gece ve gündüz zannetmeyin iki renkli yilandır bu. Bu beyitte fani dünyaya güvenilmeyeceğini hatta dünyanın büyük bir yılan olduğunu söylemiştir.

3.1.8.2. Kendinden şikâyetler

Her çend isterem aña hâl-ı dilüm diyem
Bu söz gelür zebâna ki kırbân olım saña (G.14/3)

Ona (sevgiliye) hep gönül durumumu söylemek istiyorum, kendimi feda ediyim sözü dilime geliyor.

Hâtıruñg hâlum perişân olmağ ile cem' olur
Ondan artuğ kim sen istersen perişân oldu gel (G.293/3)

Gönlümün durumu perişanlık yüzünden toplanır, bu sebeple sen perişan olmasını istiyorsan gel. Şair bu beyitte sevgili olmazsa halinin perişan olacağını vurgulamıştır.

Baňa mümkün degül mekâl dili
Âh eger olmasaydı hâl dili (G.547/1)

Benim için gerçekliği anlatan durum ve görüş (hal dili) olmasaydı, dil ile kendimi anlatmam mümkün değildi.

Yukarıdaki beyitlerde şair şikâyetlerini kelimelerle ifade ederken adeta çektiği ızdıraqları insanların anlayıp görmesi için suret ve şekle dökerek, deruni olan bir durumu zahiri bir yolla ifade eder. Bu durumu ifade ederken “Hal” kelimesini hemen hemen her seferinde kullanmaktadır.

3.1.9. Hastalıklar

Kovşî-yi heste ki pervâne-yi bî-tâbuñdur
Aña dil-serdliğ ey âteş-i sūzân ne revâ (G.17/9)

Hasta Kovsi dermansız kelebektir. Bu yüzden ey yakıcı ateş ona umutsuzluk uygun değildir.

Demeñg ol heste-nisbet bülbülüñg yanında gül neşsin
Demek olmaz mebādā incine çün āšnāmuzdur (G.109/5)

O hasta soylu bülbülün yanında gül eksik demeyin, Allah etmesin incinmesin dostumuzdur.

Çün istedüm davā dil-i bīmār verdiler
Bildüm ki vara vara verürler şefā bañga (G.13/5)

İlaç, çare istedim hasta gönül verdiler. Bildim ki bana yavaş yavaş şifa verecekler.

Çovsı mey-i gül-reng sen iç dehrde kim ben
Teb-hāl-ı teb-i 'eşk ile otlu sulu geldüm (G.320/5)

Kovsi sen dünyada gül renkli şarap iç ki ben aşkın acısının uçuğu yüzünden otlu sulu geldim.

Yukarıdaki beyitlerin genelinde şair, divan şiirinin genel hastalığı olan gönül hastalığının yanı sıra çekilen sıkıntılardan bahsetmektedir. Hastalık, şifa, derman, hasta soylu (heste-nisbet), hasta gönül (dil-i bimar) gibi kelimeler kullanmıştır.

3.1.10. Tereddütler

Dutginen bir yerde sen ey merkez-i temkîn kerār
Ha dönüm pergār tek ben ha dolanım başuñga (G.11/7)

Sen ey kararsızlığın merkezi bir yerde sabit dur, ben bazen pergel gibi dönüyüm bazen başında dolanıyım.

Ceres kimi yığaram gerçi nâleden dilümi
Yüz ol keder bu dil-i bî-kerār eder feryād (G.41/7)

Dilimi feryatta çan gibi toplarım fakat bu kadar çok kederle kararsız gönlüm yine feryat eder.

Ey bād söyle gönğlüme yetdüñgse kūyına
K'ey herze-gerd seyr ü sefer beyle mi olur (G.54/2)

Ey rüzgar sevgilinin köyüne ulaştıysan gönlüme söyle ki ey kararsız gezmek böyle mi olur. Şair tereddütü bu gazelde herze-gerd sözcüğüyle dile getirmiş.

Libās u şürete meğrūr olub tefāhūr edenler
Size bu dövlet-i nā-pāy-dār beyle kalur mı (G.489/5)

Dış görünüşüyle büyüklük taslayıp övünenler, size bu gelip geçici mal, servet böyle kalır mı? Yukarıdaki beyitte şair tereddütlerini soru sorarak, karşı taraftan cevap alma mahiyetinde ifade etmiştir.

3.2. Fiil ve Hâl Tasvirleri

3.2.1. Ağlama

Ağladurlar beni mīnā gibi güldürmağ ara
Girmesüñg hūblaruñg bezmine kāfir güstāh (G.38/4)

Beni şişe gibi ağlaturlar bazen de güldürürler, güzellerin meclisine kafir, saygısız girmesin. Şair bu beyitte güzellerin ağlatmasından mutlu olduğunu dile getiriyor.

Çok ebr tek kenārda göz yaşı tökmişem
Tā behr içinde gövher-i gelṭāna yetmişem (G.341/7)

Bulut gibi köşede çok gözyaşı dökmüşüm, ta ki deniz içinde yuvarlak inciye rastladım.

Göz yaşı ile şıne-yi pūr-dāğı beslerem
Bu lālezāra su verürem ol bulağ ilen (G. 393/2)

Çok tasalı gönlümü göz yaşı ile beslerim, bu lale bahçesini (sevgilinin yanağı) o pınar (gözyaşları) ile sularım. Şair bu beyitte çok ağladığını “göz yaşı ile beslemek” ifadesiyle anlatmıştır.

Yukarıdaki beyitlerde şair ağlama ifadelerini hüznün tezahürü olan gözyaşları ile anlatır.

3.2.2. Konuşma

Ol küyü dedüm terk eylem terk-i ser etdüm
Çün öz gücüm ile ele durdum bele düşdüm (G.323/5)

Sevgilinin köyünü terk ediyim dedim, kendimden vazgeçtim; çünkü kendi gücüm ile diyarda durdum, belaya düştüm.

Zebân-ı hâl ile şordum lebünğden kanlumu Kıovsi
Dedi gözdür dedüm sözdür dedi nezzâre nezzâre (G.452/7)

Hal dili ile dudağından kanlı katilimi sordum, dedi gözdür ben dedim sözdür dedi bakma, seyretmedir.

Divan şiirinin en hoş deyişlerinden biri olan dedim/dedi tarzındaki sözcükler şiirlere farklı bir hava katar. Bu bağlamda yukarıdaki beyitte bu durumu şair bir konuşma ve atışma havası içerisinde ele alarak düşüncelerine yer vermekte ve bunlara karşılık almaktadır.

Göñgöl dedüm saña kim bağrum oldu hün n'eylim
Eşitmedünğ sözüm ey kâse-yi ser-nigün n'eylim (G.554/1)

Gönül sana bağrım kan oldu dedim, ey yoksul sözümü işitmedin ne yapıyım? Şair bu beyitte kendi gönlüyle konuşmuş.

3.2.3. Uyuma

Bes ki vermez yuğu göz açmağa fūrset kimseye
Şübḥ gün şem'-ile her gün çeşm-i bîdâr aḥtarur (G.53/2)

Uyku uyanık olmaya fırsat vermez artık her gün sabah güneş mum ile uykusuz göz arar.

Ne keder uymuş ola düşmen-i dirîn yegdür
Kara behtüm yuḥudan olmaya bîdâr benüm (G.308/8)

Eski düşman uyumuş olsa gam değil, iyidir; kara bahtım uykusuz kalmasın.

Geceler ḥāba uynca uyalım sāḳiye biz
Kesb-i feyz-i nezer-i şübḥ-i bînāgüş edelim (G.351/6)

*Ey saki geceler uykuya dalınca biz de uyuyalım; nimet ve lütuftan yararlanalım.
Şair uyku kelimesini yuhu şeklinde kullanmış bazen de uyku yerini ḥāb almıştır.*

3.2.4. Yürüme

Ṭübāda var rü‘ūnet ü endām servde
Ammā ḥürām-ı nehl-i bilā-bāruñg özgedür (G.51/3)

Cennetteki ağaçta büyülenme ve servide boy, pos var ama meyvesiz hurma ağacının salınarak yürümesi başkadır. Yürüme eylemi hüram kelimesiyle verilmiş.

Sirişk-i alumuz gülgūnumuzdur keṭ‘-i menzilde
Nesim-i āhumuz peygām için bād-ı şebāmuzdur (G.109/2)

Yol yürümede kanlı gözyaşımız gül rengimizdir, haber için ahımızın dumanı sabah rüzgarımızdır. Yürüme “keṭ‘-i menzil” yol yürüme ifadesi ile verilmiş.

Felek-peymālîḡi ey Nūḥ ṭūfān menden öğrendi
Girān lengerlîḡi deryā-yı ‘ümmān menden öğrendi (G.517/1)

Ey nuh, tufan gökte yürüme benden öğrendi, deniz ağırlığı benden öğrendi. Yürüme eylemi bu beyitte “felek-peymālîḡi “gökte yürüme şeklinde kullanılmıştır.

3.2.5. Yas tutma

Ey nāle tār u pūdum ol bezmde dađıtma
Kim başa savururlar pervāneler gūbārum (G.325/8)

Ey inleme atkımı o mecliste dağıtma ki pervaneler yas tutarlar, çok ağlarlar.Şair bu beyitte “gūbarım başa savururlar” deyimini hem tozumu başa savururlar hem hem de yas tutarlar anlamında tevriyeli kullanmıştır.

Savururam başa sensiz her dem öz hākisterüm
Tıfl-i nā-dān tek dem-ā-dem oynaram toprağ ilen (G.384/6)

Sensiz her zaman ağlıyorum; bilgisiz çocuk gibi sürekli toprak ile oynuyorum. Şair yine yas tutmak deyimini değişik bir yöntem kullanarak küllerimi başa savurmak şeklinde ifade etmiştir.

Olubdur pāre pāre bülbülüñg bağrı ki ‘āşıkdur
Ne yüzden eylemiş şed-çāk gül hem öz girībānın (G.391/3)

Aşık olduğu için bülbülün bağrı parça parçadır. Gül neden kendi yakasını yırtmış? Bu beyitte yaka yırtmak yas tutmak, ağlamak anlamlarında da kullanılmış.

3.2.6. Yazı yazma

Bilmenem söz çoğda kim gövgālu inşālar düzim
Bî-tekellūf heđ-i müşkîn ile hāluñg seyri var (G.94/6)

Yazı yazma eylemi bu beyitte “inşa düzmek” kelime grubu ile dile getirilmiştir.

Āb u rengüñg şerhini gülşende tehrir etmege
Ġunça bir tūmārdur minķār-ı bülbül hāmedür (G.142/4)

Gül bahçesinde su ve rengin açıklamasını yazsam; gonca kağıttır, bülbülün gagası yontulmuş kalemdir. Yazı yazmak bu beyitte “tehrir etmek “ şeklinde ifade edilmiştir.

Gün şefhesinde yazılı gördüm bu mişre‘i
Kim handa olsa pāk göher der-be-der gerek (G.263/7)

Gün sayfasında bu mısrayı yazılı gördüm; ki nerde olsa temiz cevher dağınık olmalı.

Her kimüñg kim göñgli rövşen rüzgāri qaradur
Terk-i ‘adetdür sözi ağ üste yazmağ ağ ilen (G.384/2)

Her kimin ki gönlü aydınlık, zamanı karadır; sözü beyaz ile beyaz üstüne yazmak geleneği terk etmektir.

3.2.7. Yorgunluk

Cüst-ü-cū-yı veşlden göz yummuşam tā bilmişem
Se‘y zehmet arturur yüz verse dövlet yahşıdur (G.99/11)

Bilene kadar kavuşma araştırmasını kabullendim; emek vermek yorgunluk arttırır, ilgi gösterse mutluluk iyidir. Şair yorgunluğunu zehmet kelimesiyle aktarmış.

Buyurma nāle sitem etme çok ki kapuñga her gün
Sipehr dāda gele Kōvsī-yi figāruñg elinden (G.398/6)

Çok feryat etme, sitem etme ki kapına her gün yorgun Kovsi yüzünden gök şikayete gelir.

3.2.8. Sarhoşluk (humar)

Gedā-yı meykedeyem müflisem humārum var
Yerindedür ki vere gözlerüñg zekāt bañga (G.5/3)

Meyhane dilencisiyim, parasızım sarhoşluktan dolayı baş ağrım var, gözlerin bana zekat verse yerindedir.

Te‘emmül eyleme sāķi yeter humār bañga
Boyuñg belāsın alım besdür intizār bañga (G.6/1)

İçki sunan güzel beni çok düşünme sarhoşluktan gelen baş ağrısı bana yeter, seni çok seviyorum bekleme bana yeter.

Şair sarhoşluğu diğer gazellerde de humar sözcüğü ile dile getirmiş.

Yetişdi sâkı-yi nâz-âferin yaman ser-hoş
Kebâb olan ciger-i pâre pâre hây harây (G.516/2)

Çok nazlı içki sunan güzel kötü sarhoşa yetişti; parça parça ciğer kebab oldu eyvah!

3.2.9. Uyku-rüya

Diyüñg Ferhâd u Mecnûn h'âb-ı gefletden oyansuñglar
Eger doğru diyerler derdüme bir dem dayansuñglar (G.146/1)

Ferhat ve Mecnun 'a söyleyin gaflet uykusundan uyansınlar, eğer doğru söylüyorlarsa derdime bir zaman dayansınlar. Bu beyitte uyku kelimesi gaflet uykusu şeklinde mecazi kullanılmıştır.

Nâleden bî-şerfe bülbüller bu bâğuñg gunçasın
Köçmağ için h'âb-ı râhatdan oyatmışlar n'içün (G. 419/6)

Başboş bülbüller iniltileriyle bu bağıñ goncasını göçmek için huzurlu uykusundan uyandırmışlar niçin?

Bilmenem kim yerdeyem yâ gökdeyem Kavsî kimi
'Eşk icâd eylemiş h'âb-ı perişândan beni (G.474/11)

Yerde miyim gökte miyim bilmiyorum Kavsi gibi aşk korkunç uykudan beni var etmiş.

Beyitlerde uyku kavramı h'ab kelimesiyle ifade edilmiştir.

3.2.10. Vuslat

Gedersem elden ayağdan şerâb için n'ola sâkı

Ki bāde ile olur neş'e-yi vişāl dü-bālā (G.23/4)

Saki, şarap için kendimi kaybetsem ne olur? Kavuşma neşesi şarap ile iki kat olur. Şair kavuşmanın verdiği neşeyi şarabın iki katına çıkaracağını söylemiş.

3.2.11. Hastalık ve ölüm

Hicrūñgde cāna doydum veşlūñgde cānı kıoydum

Geh intizār 'illet geh iztirāb bā'is (G.34/3)

Ayrılığında canımdan bezdim, sana kavuşmada canımı koydum, bazen sebep hastalık bazen sebep acı. Şair hastalığı illet kelimesiyle anlatmış. Sevgilinin yokluğunda aşık hastalanmış.

Ben anuñgün intihāsız ğemlere şükr eylerem

Kim ölümdendür beter her derd kim dermānı var (G.88/4)

Ben onun için sonsuz dertlere şükrederim, ki ölümdür beter olan başka her derdin dermanı vardır.

Hün-ı cigerle her dem gül tek boyanmasaydum

Olmaz ki merg yādı telh etmesüñg hayātı (G.361/6)

Ciğer kanıyla her zaman gül gibi boyanmasaydım, olmaz ki ölümün anılması hayatı acılaştırmasın.

4. DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

4.1. Ses ve Anlam İlişkisi

Ses, en genel manasıyla, varlıkların işitme organları tarafından algılanan titreşimlerdir. Şiirde ise şairin, şiirin ona sunduğu bütün kelime hazinelerinden (redif, kafiye, vezin, ritim ve ses tekrarları gibi) yararlanarak oluşturduğu ahenkli kelimeler ve kelime gruplarıdır.⁹Bu bağlamda Kavsi Divan'ında tespit ettiğimiz ses ve anlam ilişkilerini aşağıda verilmiştir.

4.2. Ünlemler

Şerer-bār etdī çerḫi dūd-ı āh u nāleden K̄ovsī
Onı çeşmüm kimi ebr-i göher-bār etginen yā Reb (G.25/7)

Kavsi'nin inlemesinin dumanı dünyayı kıvılcım etti, Ya Rab ; onu gözüüm gibi cevher saçan bulut yap.

Bu beyitte ünlem olarak hem “ah u nale” hem de Ya Reb kullanılmıştır.

Derd bilmez dilbere kılmaz meded tā ol tebjb
Olmasuñg zāye' cünün def'ine dermānuñg senüñg (G.257/7)

Beyitte meded kelimesi “Yardım et, imdat eyle, yetiş, aman, eyvah” anlamlarında ünlem olarak kullanılmıştır.

Kesme menden gūşe-yi çeşm-i tereḫḫüm yā Nebī
Ey men ü yüz bin men-i K̄ovsī kimi k̄urbān sañga (G.2/7)

Duyguları daha etkili anlatmaya yarayan ünlemler, yukarıdaki beyitlerde de görüldüğü üzere sıkça kullanılmıştır. Şairin kullandığı ünlem ifadelerinden en önemlisi “seslenme, nida” çağrısı olan “Hey, ya” tabiridir. Yine şairin sevgilinin vefasızlığı ve ona çektiği ızdırablar neticesinde dile getirdiği “ ah” nidaları da önemlidir.

⁹ Çelik, N. (2016), a.g.e. s.19

4.3. Edatlar

Tek başlarına bir anlam ifade etmeyen, ancak cümle içinde anlam kazanan, sözcükler arasında çeşitli anlam ilgileri kuran sözcüklerin genel adı olan edatlar Kavsi Divan'ında sıkça kullanılmıştır. Türk edebiyatında kullanılan belli başlı edatlar şunlardır: *gibi, sanki göre, kadar, için, üzere, -e doğru, -e karşı, -e karşın, -e rağmen, -e değin, -e dek, -den dolayı, -den başka ile yalnız, ancak, sade, sadece, tek, bir, denli, değil...*

Vechi var bağrumı cellād gözüñg doğrar **kim**
Ola her pāresi bir nāvek-i müjgāna fedā (G.20/2)

Kim kelimesi ki bağlacı anlamında kullanılmış.

Merdüm-i çeşmüm **eger** gāhda bir gün görür
Kövkeb-i behtüm kimi ayı günü kara yoḡ (G. 39/4)

Beyitte eğer bağlacı kullanılmış.

Bende-yi her siflesen Ḳovsī havā-yı nefis **ile**
Çerḡ fermānuñgdadur **ger** nefis fermānuñgdadur (G.165/7)

İle ve ger bağlacı kullanılmış.

Yukarıdaki beyitlerde örnek verdiğim edatların genel özelliği benzerlik kurmaları ve bir varlığın niteliklerini anlatmalarıdır. Şair edatları daha çok ya bir meseleyi anlatmada örnek vermek için veyahutta benzerlik için kullanmıştır. Ayrıca Türkçe ifadeler kullanmaya dikkat eden şair geneli Türkçe olan edatların yanında Arapça ve Farsça edat ve bağlaçta kullanmıştır.

4.4. Sözcükler

4.4.1. Sıklık

Kavsi Divan'ında gazellerde sık kullanılan kelimeleri aşağıda sunmaktayız:

Āb	189	Bezm	57	Dem	41	Gül	537	Leb	99
Āh	136	Bülbül	217	Dil	544	Hüsn	92	Māh	34
Āyine	41	Cām	38	Felek	71	Kadd	45	Od	130
Bad	31	Cān	305	Ferhad	21	Kaş	56	Serv	156
Bāğ	24	Canan	92	Gam	253	Kemān	28	Yüz	243
Baş	32	Cemāl	18	Gönül	166	Kerem	26	Zülf	94
Berg	40	Çeşm	185	Göz	420	Lāle	59	Yār	263

4.4.2. Zıtlık

Klasik edebiyat şairlerinin çokça başvurduğu sanatların başında gelen tezat sanatı, mana bakımından birbirleri ile karşıt olan kavramları bir arada toplama sanatıdır.

Ak-kara

Sipehr anuñg gözini ağ eder günini kara

Biri ki bildi bu mektebde **ağ u kara** nedür (G.176/8)

Gök onun gözünü ak eder, gününü kara (bu sebeple) birisi bu mektepte ak ve kara nedir öğrendi.

Yahşı-yaman

Şebr ü kerārüm aldı bir ārām-ı cān bu gün

Bir **yahşı** yāra gönüglümü verdüm **yaman** bu gün (G.420/1)

Bir gönül huzuru sabrımı aldı ve bir güzel sevgiliye aşık oldum zor bu gün. Şair bu beyitte zıt kavramlar kullanarak kendi ruh hali hakkında bilgi vermek istemiştir.

Akıllı ve deli

Sipehrüñg teng-nâyından cünün şehrasınuñg ferkin
Sözünğ doğrusını 'ākıl demez **djvānelerden** şor (G.183/4)

Göğün dünyasından delilik çölinün farkını akıllı söylemez delilerden sor. Akıllı kimseler sözün doğrusunu söylemez.

Leyl ve nahar (gece ve gündüz)

Dünyā bir ejdehā vu dūd-ı demi felekdür
Leyl ü nahār sanmañg mār-ı dü-rengdür bu (G.462/4)

Dünya bir büyük yılan ve zamanın dumanı felektir, bunu gece gündüz sanmayın iki renkli yilandır. Şair gece- gündüz değişimini iki renkli yilana benzetmiş.

Af bağışlanma ve kusur, günah

Sākiden mestāne āmin söylemek, menden du'ā
'**Efv** senden, **Ḳovsiden** peyveste tekşir ü **günāh** (G.558/8)

İçki sunan güzelden baygın amin söylemek, benden dua. Af senden, bitişik kusur ve Allah'ın emirlerine aykırı olan davranış Kovsi'den.

Ciğerin kebab (ateş) olması ile su

Yetince sākı-yi hūn-h'ārdan bir avuc **su**
Kebāb olub cigerüm bağrum oldı kan feryād (G.42/12)

Kan dökücü içki sunan güzelden bir avuç su ulaşınca ciğerim yandı, bağrum kan oldu, yardım. Şair burda saki su getirince ciğerim yandı diyerek tezat sanatından yaralanmış.

Aşnā-bigāne

Nāçār dutdı Mecnūn āhūlar ile ülfet
Çün āšnā bulunmaz **bigāne** āšnādur (G.44/6)

Çaresiz Mecnun ceylanlar ile yakın ilişki kurdu çünkü tanıdık bulunmaz, yabancı tanıdıktır. Şair zıtlığı aşnā-bigāne kelimeleriyle yakalamış.

Cefā- rızā

Şekve ne için **cefā** senüñdür
Kurbānuñg olım **rizā** senüñdür (G.98/1)

Şikayet ne için eziyet senindir, kurbanın olayım hoşnutluk senindir. Yukarıdaki beyitte şair sevgilinin genel karakteristik özelliği olan cefa etmesini dile getirmiş ve onda, cefanın zıddı olarak kullanılan rızanın olması için yalvarmış.

Veşl-hicrān

N'içün kūyuñgda ben **veşl** isterem **hicrān** olur rūzī
Ki derler Cennet içre her ne istersen müheyyādur (G.115/3)

Sevgili'nin semtinde ben kavuşma isterim ayrılık olur ki cennet içinde ne istersen mümkündür derler. Şair sevgiliden kavuşma bekliyor ama divan şiirinin değişmez kuralı ayrılık oluyor.

“Nesim-i Cennet-i ve düzeḥ-fürüz”

Mövc-i **nesim-i Cennet-i** dīdār cövherin
Düzeḥ-fürüz-ı āteş-i hicrān olan bilür (G.116/2)

İncinin yüzünün cennetinin rüzgarının dalgasını cehennem alevlendiren ayrılık ateşi olan bilir. “Nesim-i Cennet-i ve düzeḥ-fürüz” cennet esintisi ve cehennem alevi tamlamaları zıt iki durumu ifade etmektedir.

Bimār- hekim

Sanma gönğlüm tek benüm derd ehli çok var ey **hekim**
Var ammā az düşer bir beyle **bimār** ey hekim (G.340/1)

Ey hekim, benim gönğlüm gibi dert çeken insanlar çok var sanma; var ama sana böyle hasta az düşer.

Fireng ü müselmān ayrıca küfr ü din

Menden yaşurma söyle ne mezhebdesen baŋga
Ey **küfr ü dīn**, **fireng ü müselmān** fedā saŋga (G.19/5)

Bana hangi mezhebdesin söyle gizleme, ey batıl ve hak, Hristiyan ve Müslüman feda sana.

Güneş ve ay

Bu gece kim benüm mehmānum ol **horşiddür** Kovsi
Fürüg-ı kövkeb-i behtüm **meh-i** tībāndan artuğdur (G.46/9)

Kovsi bu gece benim misafirim o güneştir ki bahtımın yıldızının parlaklığı ışıklı aydan fazladır. Şair sevgilisini güneşe benzetmiş ayrıca güzelliğinin aydan fazla olduğunu belirtmiş.

“Şāh ve sāyil” hükümdar ve dilenci

Ol **şāh** saŋga āhīr bir sāye salur Kovsi
Sāyil kimi koy başuŋg yat yollar arasında (G.425/9)

Kovsi o şah sana sonunda gölgelik yapar, dilenci gibi başını koy yollar arasında yat. Şair kendini dilenciye sevgilisini şaha benzetmiş.

“Şeyh ü şāb” ihtiyar ve genç

Nece eţfāl ile dıvāne hem-rekş olmasuñg yā Reb

Ki zövķinden nesim-i nov-bahāruñg şeyh ü şāb oynar (G.131/3)

Ya Rab, çocuklar ile deliler dans arkadaşı olmasın, ki ilkbahar rüzgarının zevkından ihtiyar- genç oynar.

“Zehr- tiryak” zehir ve panzehir

Zehrdür me'nide her **tiryāk** eger bīnā isen

Şübħ-i veşl āyinesine baħ şeb-i hicrānı gör (G.60/6)

Eğer gören isen aslında her ilaç zehirdir, kavuşma sabahı aynasına bak ayrılık gecesini gör. Bu beyitte hem zehr- tiryak kelimeleri arasında hem kavuşma sanatı-ayrılık gecesi arasında tezat var.

4.4.3. İkilemeler

İkilemeler cümle içerisinde anlamı pekiştirmek, kuvvetlendirmek, anlatımı daha çekici hale getirmek için birbirini çağrıştıran sözcüklerin yan yana kullanılmasıyla oluşturulan sözcük grubuna verilen addır. İkilemeler oluşumlarına göre birçok isimle anılırlar. Bu gruplamalardan bazıları şunlardır:

- a) Aynı sözcüğün tekrarı ile yapılan ikilemeler
- b) Anlamdaş kelimelerle yapılan ikilemeler
- c) Yakın anlamlı sözcüklerle yapılan ikilemeler
- d) Zıt anlamlı kelimelerle yapılan ikilemeler
- e) Hal eki almış kelimelerle yapılan ikilemeler
- f) Biri anlamlı diğeri anlamsız kelimelerle yapılan ikilemeler

g) İki de anlamsız kelimelerle yapılan ikilemeler

h) Yansıma sözcüklerle yapılan ikilemeler¹⁰

Bu gruplamalardan yola çıkarak Kavsi Divan'ında tespit ettiğimiz hemen hemen bütün ikilemelerin aynı sözcüğün tekrarı ile meydana gelmiş olmasıdır. Ayrıca tespit edilen bir başka husus ise divanda kullanılan ikilemelerin Arapça ve Farsça ikilemelerden ziyade Türkçe ağırlıklı ikilemeler olmasıdır. Bunları aşağıda örnek beyitlerle sunmaktayız:

Bāl açub pervāneler **bir bir** ururlar şem' tek
Ateş-i sūzānuma dāmen dolanım başuñga (G.15/4)

Yukarıdaki beyitte “bir bir” ile ifade edilen ikileme “tek tek” manasında kullanılmıştır.

Beyle ger **çin çin** kıllur mövc-i nesimüñg türresin
Çoklarıñg hūşın bu dām ilen şikār eyler bahār (G.186/5)

Yukarıdaki beyitte “çin çin” ikilemesi “kıvrım kıvrım” manasında kullanılmış ve sevgilinin saç lülerinin şekline benzetilmiştir.

Çehresinde **dāne dāne** ābile sanmañg anuñg
Şimdi ğerbāl ile ol nov-ḥeṭ giriftār aḥtarur (G.53/6)

Yukarıdaki beyitte şair kullandığı “dane dane” ikilemesini, sevgilinin yüzündeki yüzündeki uçuklardan bahsederken kullanmıştır.

Döne döne n'ola ger yandı şem'e pervāne
Yanar benüm de murādum çırāğı 'ālemdür (G.197/4)

Yukarıdaki beyitte “döne döne” ikilemesi pervane ile ilgilidir. Şair pervanenin hareketini “döne döne” ifadeleri ile anlatmıştır.

¹⁰ Çelik, N. (2016), a.g.e. s.26

Senüñgle hem bu imiş kısmetüm sanurdum kim
Bañga neşib dil-i **pāre pāredür** sensiz (G.202/3)

Bağrum kebābı vu cigerüm **pāre pāresi**
Çeşm-i siyāh-mestüñge, müjgānuñga fedā (G.18/3)

Yukardaki beyitlerde sevgilinin cefasından dolayı gönlün parça parça olması “pāre pāre” kelimesiyle anlatılmıştır.

Gözeller lövh-i rühsārında kilik-i şüret-ārāyuñg
Kılur **geh** hāl-ı müşkin **gāh** heṭṭ-i ‘enberin peydā (G.1/10)

Şair bazen ara sıra anlamına gelen “geh...gah” bağlacını kullanmış.

Yer gök ü gök yer gerek me‘kūs şedr ü āstān
Öz yerinde **cā-be-cā** eglense her ‘ālī vü dūn (G.409/3)

“cā-be-cā” Şairin “yer yer” ikilemesinin dışında aynı anlama gelen “ca-be-ca” tabirini kullanması farklı bir dilde kullanılan ikileme olarak karşımıza çıkması açısından önemlidir.

Ayrıca yer gök ve gök yer anlamı pekiştirmek maksadıyla ikilemeli kullanılmış.

Benüm tek āyine bağlardı bin zünnār cövherden
Yüzinde **helke helke** ol heṭṭ-i tersāyı görseydi (G.495/6)

Yukarıdaki beyitte şair sevgilinin yüzündeki tüylerin şeklini halkaya benzeterek “halka halka” ikilemesini kullanmıştır.

Benüm gözüm ki **ne** gülbün **ne** yāsemīn yeridür
Hezār şükr kim ol serv-i dil-nidişin yeridür (G.77/1)

Şair ne...ne bağlacını tekrar ederek cümlede yer alan aynı değerdeki öğelerin başına getirildiğinde bunları red ve inkâr etmek için kullanmıştır.

4.5. Birleşik Filler

Birleşik fiillerin edebiyatımızda çeşitli kullanımları olmakla birlikte en sık kullanılanlar et-, eyle-, ol-, bulun- ve yap- şeklinde karşımıza çıkar. Ayrıca, isim + yardımcı fiil tarzındaki birleşik fiil yapılarının sadece et-, ol-, eyle-, yap-, kıl-, bulun- gibi fiiller de bulunmaktadır. Kavsi Divanı'nda hemen hemen her beyitte bir ya da daha fazla birleşik fiile rastlanmaktadır.

Çekmek

Қовсије bir 'ömr-i cāvđān etek **çekmek** yeter
İmdi inşāf etmek el çekmek usanmağ çağıdır (G.114/7)

Yukarıdaki beyitte şair “çekmek” birleşik fiilini diğer deyişlerden farklı olarak “etek çek-“ gibi deyimsel bir ifade ile kullanması kelimeye farklı bir hava katmıştır. Beyitte “etek çek-“ ifadesinden maksat “Boş vermek, bırakmak, ayrılmak“ anlamlarıdır. Ayrıca “el çekmek” ifadesi de ayn şekilde “bırakmak, vazgeçmek” anlamlarında kullanılmıştır.

Cān verüb ol le'lden söz **çekmek** ister hātırım
Bir nefes ey dil heberdār ol ki cān bāzārıdır (G.123/3)

Yukardaki beyitte şair “söz çekmek” birleşik fiilini “laf almak” anlamında, “haberdar olmak” birleşik fiilini “haberi olmak, vakıf olmak” anlamlarında kullanmıştır.

Eylemek

Ger kenār **eylese** sākiden ü meyden Қовси
Onı hemyāze ile ser-be-ser āğüş edelim (G.351/7)

Şair “kenar eylemek” birleşik fiilini “uzak durmak, sakınmak” anlamında “āğüş etmek” birleşik fiilini “kucaklamak” anlamında kullanmıştır.

Heṭ benüm ketlümde ger yüz dutsa te'hjir **eylemez**
Düşse fūrset çeşm-i mestüñg hiç teksjir eylemez (G.218/1)

Beyitte “te`hîr eylemek” ertelemek anlamında, “tekşîr eylemek” kısmak, geri kalmak anlamında kullanılmıştır.

Etmek

Bu behrde göher el vermez ey murād yeli
Sefînemi kerem **et** bârî bir kenāra yetür (G.75/6)

Beyitte “el vermek” sağlamak anlamında, “kerem etmek” ihsanda, iyilikte bulunmak anlamlarında kullanılmıştır.

Çün yamandur e`timād etmek bu günden danlaya
Tā hayātum var durum hālā dolanım başuñga (G.11/5)

“e`timād etmek” güvenmek anlamında kullanılmıştır.

Kılmak

Ol gün ki zülfin ol şenemüñg şāne **kıldılar**
Zencîre çekdiler meni dîvāne kıldılar (G.161/2)

Yukarıdaki beyitte kullanılan “kılmak” yardımcı fiili taramak ve kendinden geçirmek, düşkün hale getirmek; mübtela, aşık etmek anlamlarında kullanılmıştır.

Olmak

Cām-ı meyden **oldı** hırşîd-i kıyāmet āşkār
Yatmış isen aç gözüñg ger mest isen ayıl göñgöl (G.297/4)

Yukarıdaki beyitte “aşkar olmak” yardımcı fiili belli olmak, ortaya çıkmak, belirginleşmek anlamlarında kullanılmıştır.

4.6. Tamlamalar

Divan edebiyatı geleneğinden beslenen Kavsi, şiirlerinde, sade ve açık lisanı kullanmayı tercih etmiş, bu durum şiirlerine ve eserlerine yansımıştır; şiirlerinde Azerbaycan Türkçesi özellikleri görülür. Arapça ve Farsça tamlamaları çok çok nadir kullanmıştır.

Tamlamalarda türeyen y bazen ya ile, bazen hemze ile gösterilir bazen de gösterilmiyor: Şehrā-yı mehşerdür (هحشر صحراى G.9-3), şive-yi reftār (رفتار شيو G.10-6), şule-yi rühsār (رخسار شعلة G.10-10).

Tamlamanın i'si ise gösterilmiyor: Şehrā-yı mehşerdür (هحشر صحراى G.9-3), çêşm-i siyeh (سى چشن G.217-2).

Bazen tamlamanın i'si fazladan ya ile gösteriliyor: Kūy-ı havāsından (G.3865).

Tamlamalarda bazen -sI yerine -yI biçimi de görülmektedir: şışesi (G.30-3), ķetrenün deryāyı (G.168-6), yüz suyını (G.212-4), doğrusı (G.546/1).

Ünlü ile biten sözcüklerden sonra T.3.Ş iyelik eki -sI şeklinde olur ancak tamlamalarda bazen -sI yerine -yI biçimi de görülmektedir: şışesi (G.30-3), ķetrenün deryāyı (G.168-6), yüz suyını (G.212-4), doğrusı (G.546-1).

Tamlamalarda bazen -sI yerine -yI biçimi de görülmektedir: Kimün pervāyı (G.168-2), ķetrenün deryāyı (G.168-6), teng-nāyından (G.183-4), öz cüst ü cūyından (G.344-3).

İsnat gurubu (ters çevrilmiş sıfat tamlaması) niteleme sıfatı olarak kullanılabilir: Gözi āhū (TB.2.3-4), sözi Leylî (TB.2.3-4), gözi ac (TC.1.5-4).¹¹

¹¹ Rahimi, F. (2011), a.g.e. s.50

4.7. Deyimler

Söz varlığına yeni bir renk katan, dilin anlam yönünü zenginleştiren deyimlerin bolluğu da güçlü bir anlatım dizgesinin tanığıdır. Bunların birçoğu AzT'ne özgü olan deyimlerdir:

Ayağdan sal- (G.11-6),
 dilden sal- (G.17-1),
 başa düş- (G.29-7),
 nefesden düş- (G.33-3),
 el ayağın itür- (G.33-6),
 yeri vardır (G.48- 7),
 göz aç- (G.53-2),
 fûrset vèr- (G.53-2),
 el ayağdan düş- (G.53-8),
 gönline degme- (G.65-7),
 gözden sal- (G.69-3),
 elinde öl- (G.70-5),
 üz vèr- (G.70-8) ~
 yüz vèr- (G.87-3),
 şüret tap- (G.72-1),
 başa apar- (G.74-6),
 el vèr- (G.75-6),
 gönül götür- (G.77-2),
 dili dutma- (G.77-3),
 yahâsından el götür- (G.77-6),
 kulağ ol- (G.82-6),
 gözine yuħu girme- (G.83-3),
 elden koy- (G.84-4),
 ħarâb ol- (G.85-6),
 tövbe vèr- (G.87-8),
 arĥa vèrme-, bël bağlama- (G.88-6),
 eli dutma- (G.89-2),
 nükte dut- (G.93-7),

an yuddur- (G.94-1),
  r m dut- (G.95-6),
 dil dutul-, el ayağ dutma- (G.97-3),
  det v r- (G.102-8),
 dil t k- (G.103-5),
 Tanrı onağı (G.107-8),
 er r dut- (G.108-5),
 g z tik- (G.111-3),
 yolu d ş- (G.112-6),
 g nlini al- (G.114-2),
 alanı (geri kalanı G.121-1),
  zin it r- (G.127-9),
 niş n v r- (G.127-9),
 zinh ra gel- (G.131-5),
 g nlin ele get r- (G.139-5),
 yam n g zler ırağ olsun (G.141-8),
 baş end r- (G.154-1),
 baş oy- (G.172-9),
 c na y t r- (G.173-1),
 yola d ş- (G.174- 1),
 mesken  yle- (G.180-5),
 ulağ v r- (G.182-3),
 an  yle- (G.184-1),
 başa ek- (G.194-6),
 dersin rev n  yle- (G.198-5),
 y z v r- (baş ver- G.210-4),
 y z dut- (G.218-1),
 elden ayağdan g t- (G.219-2),
 başdan  yle- (G.222-10),
 ğem ek- (G.251-11),
 ele d ş- (G.251-14),
 y rin dut- (G.254-5),
 dilden d ş- (G.255-3),
 l f ur- (G.261-2),

göz kulağ ol- (G.272-1),
ayağdan sal- (G.278-4),
zehmetin çek- (G.292-5),
yèri boşdur (G.296-4),
el ayağ çal- (G.302-7),
şüret bağla- (G.307-3),
tuş gel- (G.313-1),
baş çıhar- (G.315-1),
ağız açub gözi yum- (G.321-3),
baş çek- (G.338-6),
el çek- (G.340-2),
göz yumub açınca (G.346-3),
od ur- (G.349-4),
özin bilmez sözün zebt èylemez (G.354-3),
minnet koy- (G.370-2),
gözlerini yolda koy- (G.374-5),
üz koy- (G.399-2),
şef bağla- (G.430-2),
elden gèt- (G.433-5),
yol ur- (G.459-5),
ad apar- (G.462-2),
yaman gözden ırağ olsun (G.468-1),
ön vèr- (G.473-8),
yèle vèr- (G.474-2),
minnet koy- (G.474-5),
gönülde sal- (G.477-2),
қанına gir- (G.487-6),
toz bas- (G.521-6),
қанıқ al- (G.523-5),
diye diye қal-(G.537-6),
daşdan daşa çal- (G.549-5),
yèrden yère ur- (G.549-5),
baş eg- (G.551-4),
gözine gelmez (G.555-4).

4.8. Atasözleri

Kavsi, atasözlerinden de yararlanmıştı:

Cahānda her kişi öz ekdügin biçer āhir
Nedāmetini yaman sözlerin çeker düşmen (G.40/4)

Teshîr-i zülf-i yāri şebādan diler göñgöl
Okşar aña ki özge eliyle ilan dutar (G.45/6)

Şerāb hūn-ı ciger def'ine ne fāyide sensiz
Boyuñg belāsın alım kanı kan ile yumağ olmaz (G.206/2)

Bir kapu bağlayan birini bî-gümān açar
Sākî şerāb esirger ise kan esirgemez (G.223/2)

Sînode göñglüm sarāyın rövşen eyler şem'-i dāğ
Öz ayağı altına her çend ışığ vermez çırāğ (G.245/1)

Erinmeyince göñgöl bî-fürügdur me'ni
Söz ile vermez ışığ şem'-i bezme yağ gerek (G.285/8)

Öz bābını her kimse her yerde tapar Kovşî
Ben her yana kim getdüm dîvāneye tuş geldüm (G.313/6)

Tapduğda şem'-i veşlin anuñg göz götürme kim
Kimse geçen günü tapabilmez sorāğ ilen (G.393/9)

Egerçi doğruya meşhürdür zavāl olmaz
Feğān ki düstları doğru söz eder düşmen (G.401/2)

Heṭā diyer ol ki diyer bir gül ile yaz olmaz
Ki oldı bir nefes ol nov-bahār kāmumca (G.431/5)

Bir arħa kim gele su var ümîd bir de gele
Olursa ‘ömr, olur bir de yâr kāmumca (G.431/6)

Yetmeyen söz sūzına şūrın ne bilsüñg me‘nünüñg
Ağzı şırın eylemez helvā demek helvā gibi (G.482/8)

AzT’nin sözvarlığında olduğu gibi atasözleri çok zengindir:

Oķşar ana ki özge eliyle ilan dutar (G.45-6),
bulanur su velî ser-çêşmeden (G.60-4),
el, el üste çoķdur (G.66-9),
kim ki bilmez özini öz sözünü hem bilmez (G.67-9),
ķanı ķan ile yumağ olmaz (G.206-2),
giriş açılmaz imiş bir el ile (G.207-13),
öz ayağı altına her çend ışık vèrmez çırāğ (G.245-1),
bir gül ile yaz olmaz (G.431-5),
bir arħa kim gele su var ümîd bir de gele (G.431-6),
refiķinden olur yaħşî yamanı her kimün řāhir (G.434-6),
her kimse ne ekdi omı biçdi (G.475-2),
ağzı şirin eylemez helvā demek helvā gibi (G.482-8).

4.9. Ayet ve Hadislerin İşlenmesi

Kavsi Divanı’nda direk ayet ya da hadis işlenmemiş.

Ķovşîye kim āb-ı Kōvşer dehrde řāyistedür
Ķana ķana gerdiş-i gerdün verür ķan heyf heyf (G.248/7)

Meħv etdi cāvđān beni şırın tekellümüñg
Ey le‘l-i yâr çeşme-yi Kōvşer misen nesen (G.385/6)

Sevgilinin dudağı ölümsüzlük bahş eder. Oraya ulaşan âşık ölümsüzlüğü bulur. Şair dudağın ölümsüzlüğünü ahiretteki “Kevser” havzasına benzeterek ifade eder. Çünkü Kevser havzasının suyu ab-ı hayattır.

‘Ömrlerdür ederem dāne-yi hāluñg veşfin
Men ki bir nökte de tefsir ederem Kur’ānı (G.472/2)

“Tefsir ederem” yorumlamak, Kuran’ın surelerini açıklamak anlamında kullanılmış.

Etse Ye’cüc-i heves her çend vırān şebr evin
Perde-yi şerm ü hayā sedd-i Sikenderdür bañga (G.21/2)

Yecüc Mecüc Kur-an’da sözü edilen düzen tanımaz bir topluluk.

Ey etmiş medd-i bismi’llāhdan tuğrā-yı dīn peydā
Anuñg bir nökte si zimninde Kur’ān-ı mübīn peydā (G.1/1)

“Kur’ān-ı mübīn” iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış, hayır ile şerri bildiren Kur’ân.

Lāf ururlar hüsnden her çend gül-rühşārlar
Heğ bilür ol āye-yi rehmet senüñg şānuñgdadur (G.136/2)

“Aye” ayet, Kuran’ın her bir cümlesi, açık delil anlamında kullanılmıştır.

5. ŞEKİL İNCELEMESİ

5.1. Nazım Şekilleri

5.1.1. Kaside

Önderi Azerbaycan şairi Saib Tebrizi sayılan Hint üslubu adıyla ünlü edebi akım taklitçi şiire tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde şairlerin çoğu Fuzuli'nin etkisi altındadırlar. Bu dönemde kaside ön planda değildir ve gazele daha çok önem verilmiştir. Kavsi, kimseyi övmekten yana olmadığı için kaside yazmamıştır.

5.1.2. Gazeller

Hacimli ve çoğu gazellerden oluşan Türkçe Divanda toplam 4891 beyitten oluşan 559 gazel vardır. 5 beyitli 37 gazel, 6 beyitli 22 gazel, 7 beyitli 241 gazel, 8 beyitli 49 gazel, 9 beyitli 133 gazel, 10 beyitli 25 gazel, 11 beyitli 22 gazel, 12 beyitli 11 gazel, 13 beyitli 6 gazel, 14 beyitli 5 gazel, 15 beyitli 2 gazel, 16 beyitli yok, 17 beyitli 3 gazel, 18 beyitli yok, 19 beyitli 2, 20 beyitli yok, 21 beyitli 1 gazel vardır. Gazellerin hepsinde mahlas kullanılmıştır.

5.1.3. Musammatlar

Bendlerden oluşan nazım biçimlerinin genel adı olan musammatlar üç ile on veya daha fazla mısralarla kurulan nazım şekilleridir. Kavsi Divan'ında musammat nazım şekli olarak 14 murabba, 5 muhammes, 7 müseddes, 2 terki-i bend, 3 terci-i bend, 12 rubai mevcuttur.

5.2. Kafiye ve Redif Tercihi, Farklılıklar ve Sıklıklar

Sözlükte arkadan gelen anlamına gelen redif, uyak sözcüğünün revî harfinden sonra gelen harf, ek, takı ve kelimelere denir. Türk ve İran şairleri arasında ilgi gören redif, Arap şairleri tarafından pek ilgi görmemiştir. Rediflerin şiirlerde hem muhteviyat açısından hem de ses ve ahenk açısından şiire farklı bir hava katması divan şiirine mensup şairler tarafından revaçta görülmüş ve sıklıkla kullanılmıştır. Kavsi Divan'ında redifler eklerden oluşan, kelime gruplarından oluşan ve hem ek hem kelime gruplarından olan redif olmak üzere üç çeşittir.

Kavsi'nin görgec redifli gazeli, Fuzuli'nin aynı redifli gazeline nazire olsa da, bilindiği gibi, Fuzuli de şiirini yazarken Nevai'nin aynı redifli gazelinin örneğini almıştır:

Elden gederem serv-i hürāmānuñgı görgec
Dilden düşerem ğunça-yı hendānuñgı görgec (G.36/1)

Kavsi'nin göz redifli gazeli, Nevai'nin aynı redifli gazeline naziredir. Bu naziresinde Nevai'nin adını anıp onun bir beytini zikreder:

Bu hemān re'nā ğezeldür kim Nevāyî söylemiş
Sürme-ğün tünlerde hicrān şāmı tut bîdār göz (G.221/10)

Ol kelāmıdur Nevāyîñ bu Kōvsî kim demiş
Bes ki tofrağ oldu eşküñ deştide āvāreler (G.158/8)

Onun gel redifi gazeli Nesimi'nin aynı redifli gazelinin anımsatıyor.

Sākîyā bağrum mey-i ğülgün için kan oldu gel
Şebr evi sensiz tezelzül buldı vîrān oldu gel (G.293/1)

Fuzuli'nin aynı redifli gazeline yazdığı nazirede, doğru sözün ne olduğunu açıklıyor:

Dîde-yi bî-nürdur te'sîrsiz ğüftār kim
Ġövher-i ğeltān eşerdür ebr-i ğövher-bār söz (G.222/6)

5.3. Vezin İstatistiği

Kavsi Divan'ında gazellerde kullanılan aruz kalıbı, kullanım miktarı ve oranı aşağıdadır:

fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün 209 % 37.32
mefa'ilün/mefa'ilün/mefa'ilün/mefa'ilün 113, % 20.17
mefülü/fâ'ilâtü/mefâ'ilü/fâ'ilün 86, % 15.35
mefa'ilün/fe'ilâtün/mefa'ilün/fe'ilün 59, % 10.53
fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün 36, % 6.4

mefûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fe'ûlün 35, % 6.25
mefûlü/fâ'ilâtün/ mefûlü/fâ'ilâtün 6, % 1.071
müfteilün/ fâilün/ müfteilün/ fâilün 3, % 0.53
mefâilün/ feûlün/ mefâilün/ feûlün 2, % 0.35
mefûlü/ mefâilün/ feûlün 2, % 0.35
mefûlü/mefâ'îlün/ mefûlü/mefâ'îlün 2, % 0.35
fâ'ilâtün/mefâilün/ fa'ûlün 2, % 0.35
mefa'ilün/mefa'ilün/mefa'ilün 3, % 0.53
fe'ilâtün/mefa'ilün/fe'ilün 1, % 0.17
müfâaletün/ müfâaletün/müfâaletün/müfâaletün1, % 0.17

6. AŞK HİKÂYESİ KAHRAMANLARI VE MİTOLOJİK ŞAHSİYETLER

Hızır

Azerbaycan halk destanlarında Hızır, insanlara özellikle de aşıklara yardım elini uzatır. Hızır Peygamber veya veli olduğu konusunda belirsizlik olan zattır. Halk inancında önemli bir yer edinmiş olan Hızır'ın, Kur'an-ı Kerim'de Musa Peygamber ile yolculuğu anlatılmaktadır(Kehf 18/60-81). Onun, sıkıntıda ve darda olanlara yardım etmesi, halk nezdinde hayli meşhur olup, "Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez" ifadesi ile anlatılır. Kelime manası olarak "yeşil, yeşillik, tazelik" gibi manalara gelen Hızır, ayak bastığı yerlerde yeşillik bitirmesi inancını ortaya çıkarmıştır(Pala 2011, 204).

Divan şiirimizde ab-ı hayatı içip ölümsüzlüğe kavuşmasından dolayı şiirlerde kendisine sıkça yer verilir. Ayrıca yeşillik, taravet ve sevgilinin ayva tüyleri de yine Hızır'a benzetilir. Tasavvufta ise Hızır, ilm-i ledünden kinayedir(Pala 2011: 205).

Ey **Hızır** 'eşq kūyına yāruñg apar beni
Kim bes ki serhoşam reh-i mey-ḥāne bilmenem (G.304/8)

Niṣār-ı ḥāk-ı rāhuñgçün ki āb-ı **Hızır**dan yegdür
Ṭebībüm mende cān yoḥdur eger yüz cān desem (G.195/5)

Mehmūr gözlerüñg içer ol reng ḳanımı
Kim 'ömr-i **Hızır** teşnesi āb-ı revān içer (G.128/4)

Bir āšnā ki Ke'be-yi meḳşūda **Hızır** ola
Ḳovsī ğerib-i ḥāk-ı Ḥorāsāndan isterem (G.357/7)

Ülfetüñg zinhār menden keşginen ey **Hızır** kim
Āb-ı ḥeyvān ṭāle'ümden āteş-i sūzān olur (G.148/2)

Tā **Hızır**-ı rāhuñg olmaya öz şidḳ-i niyyetüñg
Ḳovsī bu yolda rāh-nümā hiç-kāredür (G.175/7)

Āb-ı heyvāndur leb-i le'l-i dūr-efşānuñg senüñg
Medd-i 'ömr-i **Hızır**dur serv-i hürāmānuñg senüñg (G.275/1)

Kūyuñgda **Hızır**-ı dıde-yi bjdārdur göñgöl
Tövfiq yārdur aña kim yārdur göñgöl (G.298/1)

Yüz yol yetişi menzile menden sorāğ alan
Ey **Hızır** ben henüz biyābānda kalmışam (G.364/5)

Nāle her yerden durar gözler ser-i kūyuñg senüñg
Bu sebebden öz feğānum **Hızır**-ı rāhumdur benüm (G.377/2)

Rehzen bu yolda **Hızır** libāsında ön verür
Qovsı nece temiz bula reh-nümā sesi (G.473/8)

Fāriğ etdüñg mergden **Hızır** u Mesihā tek beni
Ey hayāt-ı cāvđān ser-çeşmesi güftār hey (G.485/10)

Dem-i Rūhu'l-kūdüs yā āb-ı heyvān ğeyre erzāni
Ki bjmāruñg senüñg olmaz Mesih ü **Hızır** möhtācı (G.511/6)

Bülbüllere beşāret aparsuñg nesim kim
Helkinden içdi **Hızır** suyu nov-bahārlar (G.559/5)

İskender

Kültürümüzde iki İskender vardır. Bunlardan ilki İskender-i Zülkarneyn, ikincisi ise Makedonyalı İskender'dir. Hayatları, yaşamları ve aynı kültürde yaşamaları çok defa bu iki kişinin aynı kişi olarak telakki edilmesine neden olmuştur(Pala 2011: 236).Kur'an-ı Kerim'de mevzu olan ve Hızır ile birlikte hareket eden, yeryüzünde bozgunculuk yapan Ye'cüc ve Me'cüc kavminin saldırılarını engellemek için set yapan ve peygamber olup olmadığı hakkında ihtilafta bulunan zat Büyük İskender'dir(Tökel 2000: 189).

Makedonyalı İskender ise Makedonya Kralı Filip'in oğludur. Babasının vefatıyla tahta geçmiş ve büyük başarılarla imza atmış, imparatorluğun sınırlarını Hindistan'a kadar

yaymıştır(Tökel 2000: 189). Asya seferinden dönerken 33 yaşında Babil’de öldüğü rivayet edilir. Edebiyatımızda Ayine-i İskender terkibi ile şiirlerde yer almıştır.

Āb-ı rüyum mūr-ı bî-ķedrũng gögerden sözlerin
Her sınıuķ āyine bir sedd-i **Sikender**dür bańga (G.9/6)
Etse Ye’cüc-i heves her ķend vırān şebr evin
Perde-yi şerm ü hayā sedd-i **Sikender**dür bańga (G.21/2)

Hĩār baħma bańga ey hũsn-i ķevĩ kim ‘āşık
Nā-tevān ise velĩ sedd-i **Sikender**dür ‘eşķ (G.250/3)

Bir dem seni ol āteş-i rũhsār yaħmadı
Sen ey hicāb sedd-i **Sikender** misen nesen (G.385/2)

Rüstem

Rüstem Şehnamede övgüyle bahsedilen Rüstem, Sam’ın torunu, Zal’in oğlu olarak bilinmektedir. “Rüstem-i Dastan, Rüstem-i Zal, Tehemten, Heft-han-ı Acem” gibi sıfatlar Rüstem’e aittir(Pala 2011: 382). Divan şiirinde daha çok acı, kuvvet, yiğitlik ve yenilmezlik sembolü olarak anılmaktadır. Yaşadığı olağanüstü hadiseler ve efsanevi başarılar namının duyulmasına sebep olmuştur. Babası tarafından evlatlıktan reddedilmiş, dağa atılmış ve simurg denen kuş tarafından beslenmiştir. Kendisine “dastan” “hileci” denilmiştir. Bu durum, Rüstem isminin, şiirde aldatıcı özelliği olan zũlf, kaş, göz, gamze gibi ifadelerle kullanımına vesile olmuştur.

Düşdiler **Rüstem**-şifetler hāka Zāl-ı ķerħden
Beyle hũn-hĩār ile Kõvsĩ hem-neberdem men henũz (G.228/5)

Nigār-ı Türk mehri Zāl-ı dünyā ile cem’ olmaz
Eger **Rüstem** seversen kes bu dıvũng ũlfetin, getsũn (G.266/6)

Međlũb-ı hũsndür ‘eşķ ger **Rüstem**-i zamāndur
Ferhādı ķapdı Şĩrĩn Ferhād ķapdı dağı (G.500/4)

6.1. Kutsal Kitaplarda Doğrudan veya Dolaylı Olarak Adı Geçen Şahıslar

Âdem

Allah'ın yarattığı ilk insan ve peygamberdir. Ebü'l- Beşer, Safiyullah gibi birçok manalarla anılmıştır. Kur'an-ı Kerim'e göre "Ahsen-i takvim" üzere yaratılmıştır. Melekler kendisine secde etmiş, fakat İblis secde etmemiştir. Bu durum İblis' in İlahi huzurdan kovulmasına, Hz. Âdem'inde tuzağa düşmesine sebep olmuştur. Âdem kelimesi edebiyatımızda "yılan, şeytan, Havva, yasak meyve ve cennet hasreti" gibi birçok kelime ile tenasüpler kurarak karşımıza çıkar (Pala 2011: 6-7). Divan şiirinde şairler tarafından sevgili Âdeme, rakip ise İblise benzetilir.

Ben ihtiyâr-ı ser-i kûyuñg etdüm ol gün kim
Behište **Âdem** ile yazdılar berât baña (G.5/2)

Etmek ister bü'l-heves âvâre kûyından beni
Eyle kim şeytân diler Cennetde **Âdem** bolmasuñg (G.282/2)

Bâğ-ı Cennetden eger göz yumsa **Âdem** gem degül
Rövze-yi kûyuñg senüñg terk eyleyen âdem degül (G.302/1)

Süleyman

Davud peygamberin oğlu olan Süleyman peygamber, çok küçük yaşta tahta geçmiş hem padişah hem de peygamber olmuştur. Olağanüstü olaylarla anılmış, hükümdarlığı zamanında kuşları ve cinleri kendi emri altına almıştır. Üzerinde İsm-i Azam yazılı olan bir mührü varmış ve bunun sayesinde vahşi hayvanları ve kuşları kendine boyun eğdirmiş(Pala 2011: 411). Süleyman peygamber hem padişah hem peygamber olmasına rağmen geçimini devlet hazinesinden değil, ördüğü zembillerden kazanırmış. Kuşdillerini de bilen Süleyman peygamber, divan şiirimizde yüzük, karınca, Hüdhüd ve Belkıs ile birlikte anılır. Sevgilinin dudakları mührü benzetildiği zaman Süleyman'dan bahsedilir(Pala 2011: 412).

Göñgüller kişverin teşhîr-i 'eşq-i tâc-behş etdüñg
Süleymân-ı hîredde olmadın nâm u niğın peydâ (G.1/7)

Cān nedür kimse onı eyleye cānāna fedā
 Ola yā olmaya bir mūr **Süleymāna** fedā (G.20/1)
 Lebūñg hōkmiyle heṭṭ-i sebz teşhīr etdi dūnyānı
 Feḡān kim mūrı ol hātem **Süleymān-ı** zamān etmiş (G.237/3)

‘Āleme fermānevādur zūlf ile hāluñg senūñg
 Mār u mūrı hem bu iklīmūñg **Süleymān**lıḡdadur (G.72/6)

Dervīş keḡdrini ne bilür her heşis-i dūn
 Kim mūr rütbesini **Süleymān** olan bilür (G.116/6)

Diyār-ı ‘eşķde olmaz böyük kiçik Kōvsī
 Bu yerde mūr **Süleymān** ilen berāberdür (G.132/9)

N'ola ger göñglümi ol hūsn-i bālā-dest gözler kim
 Ne olsa töhfesin mūruñg **Süleymān-ı** zamān gözler (G.141/7)

Kismet beni bir vādī-yi hūn-h`āra salubdur
 Kim mūr işini onda **Süleymān** edebilmez (G.216/4)

İns ü cinn ü dīv ü ded varı müşeḡḡherdür añga
 Zāhiren kim Hātem-i mülk-i **Süleymān**dur heyāl (G.294/8)

Bu növ` ile cenābuñga etdi hitāb kim
 Ey meḡv şövkētūñgde **Süleymān**-viķārlar (G.559/9)

Yusuf

Yakup peygamberin oḡlu olan Yusuf peygamberin hayatı Kur'an-ı Kerim'de tafsilatlı şekilde anlatılmaktadır. Yusuf peygamber gördüğü bir rüya sonucu peygamber olacağına dair işaretler almış, babası Yakup peygambere bu durumu anlatmış ve bu durum babasının ona daha ihtimamlı davranmasına yol açmıştır. Kardeşleri bu durumu hazmedememiş ve Yusuf Peygamberi Kenan vadisinde bir kuyuya atmış, babalarına Yusuf'u kurtların parçaladığını söylemişlerdir. Zaman içerisinde Yusuf peygamber kuyudan kurtulmuş, zindana atılmış, Züleyha'nın iftirasına maruz kalmış ve nihayetinde Mısır' a sultan olmuştur.

Edebiyatımızda daha çok güzelliği yönüyle, sevgili Yusuf'a benzetilir, ayrıca zindana atılması, rüya tabir etmesi, terazi ile tartılması da yine şiirlere konu olmuştur.

Bir pillededür cem' kara daş ile gövher
Yūsuf nece bilsünğ ki heridār kimünğdür (G.68/6)

Bu reng ile **meh-i Ken'āna** pırāhen yaraşmazdı
 Kim ol serv-i revāna perde-yi çeşmüm yaraşbdur (G.119/2)

Bu beyitte meh-i Kenan Hz. Yusuf'u karşılamaktadır.

Pāk gövherler bilürler çeşm-i bīnā kedrine
Yūsuf-ı pākīze-dāmān öz heridārın sever (G.125/5)

Ey māh isterem sala bir sāye başuñga
 Şāh-ı Necef ki **Yūsuf** anuñg bir kulıncadır (G.130/6)

Ey reķib eylemez iķbāl sañga göñglüm alan
Yūsufı hiçe alan dıve heridār olmaz (G.208/4)

Ben senünğ Ye'ķūbuñgam ey **Yūsuf-ı** gül-pırehen
 Kim batar sensiz göze her kiprigüm bir hār tek (G.274/5)

Senden özge gerçi **Yūsuf** 'erz-i rühşār eyleye
 Kāfirem kāfir eger ey nā-müselmān isterem (G.305/12)

Bes ki bir şāhib-beşiret dehr bāzārında yoğ
Yūsuf-ı gül-pırehen etmez heridār ārzü (G.467/4)

Ay u gün tek hūsn-i me'nışin sen etdüñg āşkār
 Gerçi her **Yūsuf** onı bir reng te'bir eyledi (G.509/4)

İsa

Edebiyatta birçok yönleriyle ele alınır. Meryem'in İsa'ya gebe kalışı, doğumu esnasında ve bebekken gerçekleşen olağanüstü haller, peygamberlik mucizeleri, özellikle elle dokunması (mesh) ve nefesi ile körleri gördürüp hastaları iyi etmesi, ölüleri diriltmesi, dünyaya değer vermemesi, bir merkep sırtında gezmesi, kendi söküğünü kendisi dikmesi, ölmeyip göğe çekilmesi, dördüncü kat gökte bulunması, maddeden arınmış olması ve hiç evlenmemesi vs. birçok yönlerden eski şiirimizde çeşitli hayal ve sembollere konu olmuştur. "Mesih" lakabıyla bilinir ve kendisine Ruhu'l-Kudüs denir. Şiirlerde çok defa bir hayat emaresiyle birlikte "dem (nefes)" kelimesiyle yanyana anılır. Sevgilinin dudağı can bağışlamakta İsa'ya benzer. Bazen şairin şiiri, sevgiliden gelen saba yeli diriltici özellikleriyle İsa'ya benzerler. İsa'nın yattığı ve içinde konuştuğu beşik, halen Kudüs'te bulunmaktadır. (Pala 2004: 236).

Bahār-ı feyzüñg ehyā bezl kıлмаğ-çün **Mesihā** tek
Nesim-i şübhden kılmış dem-i Rūhu'l-emīn peydā (G.1/4)

Nāle şem'ümdür benüm derdüñg **Mesihā**dur bañga
Sen tek ey Mecnün bu āhūlar beni rām eylemez (G.8/5)

Yazarlar ketlūme bī-rehmler kanumla meħzerler
Dem-i cān-behş ile ehyā-yı helk etsem **Mesihā** tek (G.278/2)

Zehmet çeküb 'elācuma se'y eyleyen tebīb
Get get ki men bu derdi **Mesihāya** vermenem (G.359/4)

Söylemeñg derdümi zinhār **Mesihāya** ki ben
Ölürem koymanam elden dil-i bīmār etegin (G.405/2)

Musa

Edebiyatta Allah ile konuşması, ejderha olabilen asası, Yed-i Beyza'sı, Firavun'u suda boğması vb. yönlerden ele alınır. (Pala 2004: 355).

Kim herif-i rûzgâr-ı bed-ķumâr olmağ gerek
Ey yed-i beyzâ-yı me'nî gösteren seħr-âferin

yed-i beyzâ: Beyaz el, Hz. Musa'nın mucize olarak gösterdiği parlak eli.

İbrahim

İbrahim Peygamber tanrılık iddiasında bulunan Nemrud'la mücadele eder ve onu hak dine davet eder buna karşılık Nemrud iman etmez ve İbrahim Peygamberi ateşe attırır. Rivayete göre zalim Nemrud'a bir sinek musallat olur, burnundan içeri girer ve beynini kemirir. Bu durum üzerine başına pamuk tokmakla vurduran Nemrud, tokmakçının pamuğun içine gürz koyarak başına vurması sonucu ölür(Pala 2011: 356). Edebiyatımızda daha çok İbrahim Peygamber ile macerası ve sevgilinin aşığa çektiği eza ve cefa için kullanılır.

Dil-i hûnin degül şinemde yüz derd intizârında
Bu ser-menzil **Helilü'llâh**ıdur mehmân yolun gözler (G.192/2)

Helil gülşeni içre nehâl-ı dil-keşsen

Egerçi 'âlem-i zâhirde nehl-i âteşsen (G.406/1)

Nuh

Nuh Peygamber, Hz. İdris göğe çekildikten sonra Adem oğulları doğru yoldan ayrıldılar ve putlara tapmaya başladılar. Cenab-ı Hakk onlara Nuh(a.s.)'ı gönderdi. Hz. Nuh nice yıllar kavmini imana davet etti. Yalnız oğulları "Sam, Ham, Yafes" ile hanımları ve diğer pek az kimseler iman edip başkası kulak asmadı. Hatta kendisinin "Yam" isminde bir oğlu da imana gelmedi. Nuh(a.s.) kavmine nasihat ettikçe onlar eza, cefa, tahkir ve alay ederlerdi. Sonunda ümitsizliğe düştü ve onlara beddua etti. Duası kabul oldu ve "gemi yap" diye Allah tarafından kendisine vahiy geldi. Hz. Nuh kırdı ve sudan uzak bir yerde gemi yapmaya başladı. Kavmi ordan geçerken onunla eğleniyorlardı ve "Peygamber idin, dülger oldun" diyorlardı. Geminin inşası bitti, Tufan alametleri göründü. Hz. Nuh mü'minler ile gemiye bindi ve her çeşit hayvandan birer çift aldı. Her taraftan su göründü. Yeryüzündeki hayvanlar ve insanlar tamamen yok oldu. Sonra Allah'ın emriyle sular kesildi. Gemi bir

rivayete göre Cudi dağının üzerine oturdu ve gemidekiler kurtuldu. Alem bir başka alem oldu. Ondan sonra insanlar Hz. Nuh'un üç oğlundan türedi. Onun için Nuh(a.s.)'a "İkinci Adem" denildi. Divan şiirinde gemi ve Tufan birlikte anılır. Tufan aşkın gözyaşını andırır. Nuh da bu tufan içinde batmamaya çalışan aşkın kendisidir. (Pala 2004: 361).

Dil zövreki n'etsüñg ki eger **Nūh** özi olsa
Gird-āba düşer çāh-ı zenehdānuñgı görgec (G.36/6)

Felek-peymālīgi ey **Nūh** tūfān menden öğrendi
Girān lengerlığı deryā-yı 'ümmān menden öğrendi (G.507/1)

Ali

Dört büyük halifenin sonuncusu(598-661). Hz. Muhammed'in amcazedesi ve damadıdır. Soyu anne ve baba tarafından Peygamber soyuyla birleşir. İslam dinini kabul eden ilk dört kişiden biridir. 8-10 yaşlarındayken İslam'ı kabul ettiği ve yüzünü hiç puta döndürmediği için "kerremallahu veche" diye tazim edilir. Künyesi Ebü'l-Hasan(Hasan'ın babası), Ebu Turab(Toprağın babası) ve Murtaza (seçilmiş, gözde) olarak bilinir. Lakabı eseddu'llah(Allah'ın aslanı), el Galib(üstün gelen) ve Haydar(aslan)dır. Hayattayken cennetle müjdelenen 10 kişiden biridir. Peygamber'in Medine'ye hicreti esnasında yatağına yatmakla canını tehlikeye atıp onun hayatını kurtaran Ali'dir. Bedir, Uhud, Hendek gibi muharebeler yanında birçok gazvelere de katılmış ve Hayber'de destanlaşan bir sancaktarlık yapmıştır. Hz. Peygamber'in irtihalinden sonra birçok önemli görevlerde bulunmuş ve Hz. Osman'ın şehid edilmesi üzerine de hilafet makamına getirilmiştir(24 Haziran 656). Fakat kendisini halife tanımak istemeyen ve Hz. Osman'ın kanının yerde kaldığı iddiasıyla Hz. Ali'ye karşı çıkan Şam valisi Muaviye ile Sıffin'de yapılan savaştan sonra halifenin hakem usulüyle seçilmesi kararlaştırıldığında, Hz. Ali taraftarları içinde bu fikri beğenmeyip ordudan ayrılanlar olmuştu. Hariciler adı verilen bu kişilerin suikasti sonucu şehid edilen(661) halife Ali, esmer, kısaya yakın boylu, sakalı beyaz, geniş ve sık; saçlarının ortası dökük, karnı genişçe ve şişman; yiğit, sabırlı, cömert, iyiliksever, dünyaya değer vermeyen bir kişi idi. Hz. Peygamber'in kızı Fatma'dan Hasan, Hüseyin, Zeynep adlı üç çocuğu olmuştur. Peygamber soyu onda devam eder. Şah-ı Merdan, Merd-i Hüda, Şir-i Yezdan ve Haydar-ı Kerrar gibi lakablarla anılır. (Pala 2004: 18).

Toprağdan götür men-i bî-keğri yâ ‘**Eli**
Ey münheşir mürüvvet ü lütf ü ‘etâ sañga (G.4/6)

Beyitte dönemin ağız özelliklerine göre ‘Eli Hz. Ali.

Çekinme olsa felek seng-bâr eger Kõvsî
Ki lütf-i **şâh-ı vilâyet** yeter hişâr sañga (G.16/9)

“şâh-ı vilâyet” Hz. Ali.

Göñglüñgde her murâd ki şâyistedür sañga
Kõvsî cenâb-ı **Heyder-i Kerrâr** yeg bilür (G.104/13)

“Heyder-i Kerrâr” Hz. Ali.

Ey mâh isterem sala bir sâye başuñga
Şâh-ı Necef ki Yûsuf anuñg bir kılincadır (G.130/6)

“Şâh-ı Necef” Hz. Ali.

Sipehr-i nâ-cavân-merdüñg sitizinden ne gem Kõvsî
Ki lütf-i şâh-ı merdân **Heyder-i Şefder** hişârumdur (G.140/7)

“Şâh-ı merdân” ve “Heyder-i Şefder” Hz. Ali.

Dutabilmez etegin çerh-i mü‘ellâ Kõvsî
Kim ki şidk ile dutar **Heyder-i Kerrâr** etegin (G.405/9)

“Heyder-i Kerrâr” Hz. Ali.

Bañga şâh-ı vilâyet **Heyder-i Şefder** yeter Kõvsî
Eger gerdün-ı bî-zinhâr eşitmez el-emân menden (G.407/17)

“Şâh-ı vilâyet” ve “Heyder-i Şefder” Hz. Ali.

Fatıma

Peygamberimizin kızının adı Türkçe’de Fatma şekli kullanılmaktadır. Hz. Hatice’nin kızı olup dört kızın en küçüğüdür. Akı, zekası, güzelliği, zühd ve takvası çok idi. Hz. Ali ile evlendi. Oğullarından Hasan ve Hüseyin yaşadı. Peygamberimizin soyu onda devam etmiştir. Fatıma’nın yüzü pek beyaz olduğu için “Zehra” lakabıyla anılmıştır. Fatma, Ali, Hasan ve Hüseyin ile Peygamberimiz’e ehl-i beyt veya al-i aba denilir. Fatıma’nın Peygamberimizin ölümünden sonra güldüğü hiç görülmemiştir. (Pala 2004:149)

Teveccüh bābını ey Ke’be-yi emn ü emān menden
Ümîdüm var **Betüluñg** hānedānından ümîdüm kim (G.407/14)

“Betül” Hz. Fatma.

Hasan

Hz. Ali’nin büyük oğlu, Peygamberimizin torunudur. Lakabı Mücteba’dır. İslam halifelerinin beşincisidir; on iki imamın da ikincisidir. Hicretin üçüncü yılında Medine’de doğdu. Muaviye kendinden sonra yerine Hasan’ı halife yapacağını halka duyurunca, oğlu Yezid Şam’dan Medine’ye zehir gönderdi ve Hz. Hasan’ın hanımını çeşitli vaadlerle kandırarak kocasını zehirletti. Vefatında 46 yaşındaydı. Yüzü Peygamberimize çok benzemiş. Çocuklarına ve soyuna Şerif denilir. Dini edebiyatta adına çok rastlanır. (Pala 2004: 195).

Cigergāh-ı **Hesenden** isterem kim iki ‘ālemde
Hebersiz olmasuñg ol kiblegāh-ı ins ü cān menden (G.407/15)

Hüseyin

Hz Ali’nin oğlu ve Peygamberimizin torunudur. On iki imamın üçüncüsü olarak bililir. Ehl-i beyt’in beşincisidir. 628 yılında doğdu ve 683 Muharrem’in onuncu günü Kerbela’da şehit edildi. Babası şehit olunca Medine’ye geldi. Muaviye’nin vefatında Yezid’e biat etmedi. Kufeliler kendisini çağırıp halife yapmak istediler. Yanındaki 72 kişiyle Irak’a doğru yola çıktı. Yezid bunu haber alınca Şam’dan Irak valisi Ubeydullah b. Ziyad’a,

O'nu Kufe'ye sokmamasını emretti. O da Sa'd b. Vakkas'ın oğlu Ömer ile bir ordu gönderdi. Ömer geri dönmelerini söylediyse de Hüseyin yola devam etmek isteyince Kerbelâ'da 72 kişi ile birlikte elim bir şekilde susuz bırakıldı ve sonunda zalimce şehit edildi.

Şii-Alevi edebiyatlarında Hüseyin'e özel bir yer ayrılmış, hakkında manzum ve mensur Maktel-i Hüseyin'ler yazılmıştır. Bütün Müslümanlarca ve özellikle Şiilerce 1-10 Muharrem'de kabri ziyaret edilir. Bazı tarikatlarca muharreniyeler düzenlenmiş, özel zikirler yapılmıştır.

Hakkında birçok mersiyeler yazılmış, onun çektiği sıkıntılar dile getirilmiştir. (Pala 2004: 218).

Bu hamı küdret ile teşne-yi tezellümdür
Sözünğ Heķiketi **sultān-ı Kerbelā**dur 'eşķ (G.251/12)

Ümüdüm var **şehid-i Kerbelā**dan bir nezer Kōvsî
Şef-i meşerde her yahşî yaman mümtāz olan yerde (G.436/11)

“sultān-ı Kerbelā” ve “şehid-i Kerbelā” Hz. Hüseyin.

İmam Rıza

Horasan şahı, Horasan'ın garibanı, Şiilerin inandıkları 12 İmamdan sekizincisi yani Meşhed şehrinde yatan İmam Rıza'dır.

Rövze-yi rizvān havāsı mende yoķ ammā meni
Ārzū-yı rövze-yi **şāh-ı Hōrāsān** aēladur (G.167/7)

“Şāh-ı Hōrāsān” İmam Rıza.

Kōvsî veķende beyle gerib olduğum benüm
Feryāduma **gerib-i Hōrāsān** yetincedür (G.177/7)

Bir āşnā ki Ke'be-yi meķşūda Hızır ola
Kōvsî **gerib-i hāk-ı Hōrāsān**dan isterem (G.357/7)

“ğerib-i Horāsān” İmam Rıza.

İmam Mehdi

Şii-Batını inanişā sahip mezheplerde Mehdi fikri çok kuvvetlidir. Onlara göre Mehdi, on birinci İmam Hasan-ı Askeri'nin oğludur ve on iki imamın sonuncusudur. Babasının ölümünde pek küçük iken 940 yılında ölmüş gibi gizlenmiştir. Bu, gerçek ölüm değildir. Kıyamete yakın tekrar hayata dönecek ve mehdilik görevini üstlenecektir. Divan şiirinde sevgili ve övülen kişi Mehdi olarak vasıflandırılabilir. (Pala 2004:302)

Ğem-i Zamāne ile bes ki çekdi cān Kōvsj
Yıhıldı şebr evi yā **şāhibe'z-zamān** feryād (G.42/14)

Eger dövrān benüm re'yümce dönmez bir zamān Kōvsj
Ümüdüm var ki gönğlüm meṭlebin **şāhib-zamān** versüñg (G. 256/7)

Kōvsj meger duta elümi **şāhibü'z-zamān**
Kim saldı çok ayağlara dövr-i zamān beni (G.478/9)

“şāhibe'z-zamān” Şiilere göre 12 imamın sonu Hz. Mehdi.

Mirza Tāhir Vahid Kazvini

Safeviler devri şairi, tarihçi ve devlet adamı. 1645 yılında II.Şah Abbas'ın (hük.1642-1666) tarihçisi olmuş, daha sonra Şah Süleyman (hük.1666-1694) ve Şah Sultan Hüseyin'in (hük.1694-1722) baş vezirliğini yapmıştır. Kendisi de şair olan Mirza Tāhir Vahid Kazvini'nin ölüm tarihi 1695 olarak kaydedilmiştir.

Ne yahşj söylemiş Kōvsj **Vehid**-i pāk-gövher kim
Beni yandurdu bir āteş ki düşmenden ırağ olsuñg (G.272/11)

Ne yahşj söylemiş Kōvsj **Vehid**-i 'ālem-i me'nj
Niğāh-ı bj-muḥābādur dil-i bj-tāb dilmacı (G.511/8)

Şeyh San'an

Zamanının piriydi. Yüceliğinin dengi yoktu. Haremde kemal sahibi dört yüz dervişiyle tam elli yıl şeyhlik etmişti. Hem ameli vardı, hem ilmi. Meydandaki şeyhleri de bilirdi, gizlileri de keşfederdi, sırlara da mahremdi. Elliye yakın haccı vardı. Hiçbir sünneti terk etmezdi. Huzuruna gelen yol kılavuzu erler, kendilerinden geçerler de öyle gelirlerdi. O mana eri kılı kırk yararadı. Kerametlerde de kuvvetliydi, rütbe ve makamlarda da. Hülasa neşe çağında da gam zamanında da halka rehberdi. Alemde bayrak gibi yücelmiş şöret olmuştu.

Girüb büt-hāneye āsān degül zünnār kırşanmağ
Du'ā tekbiri var kim **pir-i Şen'an** menden öğrendi (G.517/3)

Şah Safi

Yalnız İran/Meclis nüshasında bulunan bir gazelde ise Şah Safi (II. Şah Safi yani Şah Süleyman olmalıdır) adı geçmekte ve ona övgü için yazıldığı anlaşılmaktadır:

'Erş-celāl **Şāh Şefi** kim himāyetüñg
Din çevresine hifz ile çekmiş hişārlar (G.559/10)

6.2. Aşk Hikāyelerinin Kahramanları

Ferhad u Şirin

İran edebiyatı mesnevi konuları arasında önemli yer tutan bir hikaye. Hüsrev ü Şirin olarak da bilinen hikaye divan edebiyatında da mesnevi konusu olarak işlenmiştir. Halk edebiyatında daha çok Ferhad ile Şirin adıyla anılır. Şiirlerde Hüsrev, Ferhad ile Şirin adları, Leyla ve Mecnun kadar sık kullanılmıştır. Halk edebiyatında manzum veya mensur olarak işlenen konu, divan şiirinde manzum olarak özellikle hamse müellifleri tarafından sık sık ele alınmıştır.

Şirin kelimesinin tatlılıkla ilgili anlamlarından faydalanılarak daha çok dehan(ağız) kelimesiyle birlikte kullanımı hayli yaygındır. Sevgilisinin Şirindehen oluşu onun başlıca özelliklerindedir. Bu meşhur aşk hikayesinin diğer kahramanları da şiirlerde çeşitli

yönleriyle anılırlar. Hüsrev'in Şirin'e kavuşması, Ferhad ile Hüsrev arasındaki rakabet, Ferhad'ın ızdıraplar içinde ölüşü ve Mecnun gibi gerçek bir aşığı temsil etmesi vs. olaylar da söz konusu edilir. Önemli başka bir husus da hikayede geçen isimlerin daha çok tevriye oluşturmasıdır. Hüsrev “padişah, hükümdar” anlamlarıyla sevgiliyi ve kudreti; Şirin, “tatlı” anlamıyla sevgilinin dudağı, ağzı ve sözü ile bazen aşığın canını; Şebdiz, “gece renkli” anlamıyla sevgilinin yanağının ve aşığın gözyaşını karşılar. (Pala 2004: 152)

Doludur şūr ile **Ferhād** u Mecnūn çölleri ammā
Gelūng kim özge 'ālemdür bizüm dağlar bizüm çöller (G.62/6)

Benüm ehvālumı hāl-ı lebūng tek hiç kim bilmez
Bilür **Ferhād** şūrın her kimūng meṭlūbı **Şirindür** (G.76/4)

Men-i dīvāneye 'eşk içre her bī-derdi benzetmeṅg
Ki Mecnūn vūs'et-i şehṛā sever **Ferhād** dağ ister (G.89/6)

Bize öz ser-güzeşt-i 'eşk-i bī-encāmumuz besdür
Ser-i efsāne-yi Mecnūnumuz **Ferhādumuz** yoğdur (G.137/3)

Dözmedi bir tışeye **Ferhād** ey bī-dādger
Sīne-yi Kōvsī sanursan Bī-sütūnuṅ dağıdur (G.138/9)

Diyūng **Ferhād** u Mecnūn h'āb-ı ğefletden oyansuṅlar
Eger doğrı diyerler derdüme bir dem dayansuṅlar (G.146/1)
Eger Mecnūn eger **Ferhād** olar kim derd çekmişler
Yıđılsuṅlar benüm-çün her biri bir çāre yazsuṅlar (G.187/4)

Ben demem sālīk degül Mecnūn u **Ferhād** u felek
Növbet ilen beklerüz dövrān yolında bir nefes (G.233/2)

Ey cünūn bil ķedrini çok çalma daşdan daşa kim
Sehdür Mecnūn u **Ferhād** olmasa Kōvsī gerek (G.261/7)

'Eşkden ğeyri ki **Ferhād** eşidür şuğlı onuṅ
Dağı 'ālemde ne yağşı ne yaman eylemişem (G.336/5)

Şûrlar **Ferhād** tek ben hem salurdum 'āleme
Ger baŋga bir özge yüz verseydi şirīnüm benüm (G.353/7)

Āh kim **Ferhād** tek 'eşkinde ol **Şirīn**-lebūŋg
Bī-sütūn-ı şebrūmi sandum dayağumdur benüm (G.370/3)

Şāhid-i teb'üm eger yaşursa yüzden perdesin
Leylīni Mecnūn kılub **Şirīni Ferhād** eylerem (G.375/5)

'Eşk olur bāziçe, düşmen dāğ, dāğam kim n'içün
'Ömrler **Ferhād**-ı āteş-dest oynar dağ ilen (G.384/4)

Eylemiş **Ferhād** u Mecnūn vārişi **Qovsī** beni
Kimini Mecnūn edüb kimini **Ferhād** eyleyen (G.402/8)

Nece Mecnūn ile **Ferhāda** diyerler 'āşık
Ki dutubdur biri şehṛā biri kuhsār etegin (G.405/6)

Ey sözi **Şirīn** benüm **Ferhāda** yokdur nisbetüm
Kim senūŋg müjgānuŋga bir lehze dözmez Bī-sütūn (G.409/5)

Saldı **Qovsī** 'āleme şūr-ı kıyāmet 'eşkten
Bilmenem Mecnūn ile **Ferhād** yatmışlar n'içün (G.419/7)
Meğlūb-ı hūsndür 'eşk ger Rüstem-i zamāndur
Ferhādı çapdı **Şirīn Ferhād** çapdı dağı (G.500/4)

Eşk-i şūr ile 'ebeş telḥ eyleme eyyāmuŋgı
Hūblardan kām **Şirīn** olmaz ey **Ferhād** hey (G.533/4)

Tişe-yi **Ferhād** tek hem boldı **Qovsī** kāmētüm
Bes ki daşdan daşa çaldı çerḥ-i sengīn-dil beni (G.535/7)

Leyla ve Mecnun

Mecnun'un kelime anlamı deli demekse de daha çok Leyla ile Mecnun hikayesinin erkek kahramanı olarak bilinir. Beni Amir kabilesinden şair Kays b. El-Mülevvahü'l-Amiri'nin lakabıdır. Bir başka rivayete göre Emeviler devrinde yaşamış Kays adlı bir beyzadenin lakabıdır. Leyla: Mesnevinin kadın kahramanı. Leyli diye de bilinir. Beni Amir kabilesinden olup Kays (Mecnun)ın akrabalarından biri imiş. Adı Leyla binti Mehdi b. Sa'dül'l-Amiriyye'dir.

İslam edebiyatlarında mesnevi konusu olan aşk hikayesi. Hemen bütün şairler Leyli (karanlık, gece) ve Mecnun(deli, aşk çılgını) kelimeleri üzerinde sanatlar yapmışlar ve sevgilinin saçını ve aşıklığı birer mazmun haline getirmişlerdir. Tenasüp, tevriye, telmih gibi sanatlarla da sık sık Leyla ve Mecnun'dan bahsetmişlerdir. (Pala 2004: 288)

Kavsi'nin gazellerinde Mecnun 82 yerde geçmektedir. Örnek olması açısından birkaç örnek beyit alacağım.

Özge āhūlar beni rām eylemek keşdindedür
 Āhir ey **Leyli** gerekmez mi meger **Mecnūn** sañga (G.7/5)

Sen tek ey **Mecnūn** bu āhūlar beni rām eylemez
 Heḡ bilür kim Ke'be-yi meḡşūd **Leylā**dur bañga (G.8/6)

Sanma āhūlar gözin bī-kār kim ol perdede
 Dem-be-dem peygāmlar **Mecnūna Leylā**dan gelür (G.79/6)

Ėeyr tek her şūret-i dīvār aparmaz gönĖlümi
Leyli-yi āfāḡ oldur kim beni **Mecnūn** eder (G.100/3)
 'Eşḡdür kim seni **Leyli** beni **Mecnūn** eyler
 Kiminüñg rizḡını şehbā kiminüñg ḡūn eyler (G.101/1)

Eşitmez ser-güzeştin 'āşıḡuñg ol **Leyli**-yi 'ālem
 Sanur ḡüyā bu hem efsāne-yi **Mecnūn**-ı şeydādur (G.115/6)

Leyli oldur ki benüm gönümlümi **Mecnün** eyler
Haçan ol me'nini her şüret-i dıvār bilür (G.122/4)

Gāh olur şerşer bu şehrālarda gāhı gird-bād
Yetmeyince **Leyliye Mecnün** nefes çağ eylemez (G.230/2)

Mecnün olub ol **Leyli**-yi 'ālem telebinde
Evden eve çölden çöle elden ele düşdüm (G.323/6)

Olmışam bir **Leyli**-yi nāz-āferin **Mecnün**ı kim
İtleri toprağa sürter āhū-yı re'nā yüzün (G.408/3)

Yağşı **Mecnün**lar görübdür gönümlüm ey **Leyli** benüm
Olmağ olmaz 'ālem-i inşāfda bu çöl kimi (G.514/3)

7. ETKİSİ ALTINDA KALINAN ŞAİRLER TAZMİN

Klasik edebiyat altı yüz yıllık bir maziye sahip olan ve bünyesinde binlerce şair yetiştiren bir edebiyattır. Bu edebiyatın özünde, bünyesinde barındırdığı malzemenin mahiyeti itibariyle benzerlik, paralellik ve gelenek hâkim olur. Şairlerin kullanacağı malzeme azdır. Bu durum şairlerin birbirinden etkilenmesine zemin hazırlar ve onların birbirlerinin şiirlerine nazire de bulunmasına vesile olur.

Nazirecilik geleneği Divan edebiyatının ortaya çıkmaya başladığı dönemlere kadar uzanmaktadır. Nazire kelimesi köken itibariyle Arapça bir ifade olup “benzerlik, benzemek” ifadelerinin yanı sıra “örnek verme, yaklaşma, taklit” gibi manaları da ihtiva ettiği görülmektedir.

Edebi terim olarak nazire; Bir şairin herhangi bir şiirine başka bir şair tarafından aynı ölçü, uyak ve redif ile yazılan şiirlere denir. (Dilçin 1983, 269).

Divan edebiyatının özü taklit ve takibe dayanır; bir şair kendisine üstat olarak kabul ettiği bir şairin eserlerinden etkilenip, ilham alıp o eserin şekil ve muhteviyatına bağlı olarak yeni bir eser meydana getirir. Buna nazire denir. Nazire geleneğinin yaygın olmasındaki temel etkenlerin başında divan şiirinin kelime hazinesinin sınırlı olup şairlerin ifade etmek istediklerini aynı kelime ekseninde oluşturmasından dolayıdır. Bu mevzuda Mustafa İsen şu ifadeleri kullanır: “Hiç şüphesiz nazire geleneğinin bu ölçüde yaygın olmasının temelinde bizzat divan şiirinin konuca fazla değişkenlik göstermeyen özellikleri yatar. Şairler şiire konu bakımından yenilikler getiremeyince aynı konuyu daha güzel işleyebilmenin yolunu aramışlar, bunun sonucu olarak da bir kuyumcu titizliğiyle işlenmiş, her kelimesi üzerinde ayrı ayrı durulmuş, manaca dolgun, fazlalıklardan arınmış şiirler ortaya çıkmıştır.”(İsen:1981,24) şeklinde değerlendirmiştir.

Fuzuli

Kavsi'nin etkilendiği şairlerin başında gelen Fuzuli kuşkusuz 16. yüzyılda Azerbaycan edebiyatının en büyük Türk divan şairi olmuştur. Türk divan edebiyatı Fuzuli ile doruğa ulaşmıştır. Fuzuli'den önce Azerbaycan Türkçesi edebiyatında mesnevi ve gazel kalıpları denenmiştir, yalnız Fuzuli en büyük gazel üstadı olmuştur. O Türk dilinde ciddi temsili eserler yaratmıştır. Fuzuli, Nesimi gibi Türk şiirini aruz kalıbına sığdırmaya çalışmıştır.

Fakat her ne kadar Fuzuli bu hususta büyük ölçüde başarı elde etse de gerçek budur ki Türk şiiri esasen hece kalıbına uymaktadır. Onun Türkçe Divanından başka Beng ü Bade, Leyla ve Mecnun, Hadikatü's-suada, Şikayetname gibi eserleri de vardır. Bu dönemde şairlerin çoğu Fuzuli'nin etkisi altındadırlar. Kavsi, Azerbaycan Türk edebiyatının gelişmesinde önemli rol oynayan ve 17. yy.'da Fuzuli edebi mektebini sürdüren şairler içinde en görkemlisidir. Çünkü bu yüzyılda yazılan gazellerin çoğunda Fuzuli biçemi ve dilinin korunması büyük bir üstatlık sayılmıştır. Fuzuli geleneğine bağlı kalmak suretiyle, Kavsi çağdaş şairlerin üstünde gelmektedir. Zengin halk edebiyatı servet ve motiflerinden yararlanmasını bildiği gibi, şiir tekniğinde de üstattır.

Kavsi'nin görgec redifli gazeli, Fuzuli'nin aynı redifli gazeline nazire olsa da, bilindiği gibi, Fuzuli de şiirini yazarken Nevai'nin aynı redifli gazelinin örneğini almıştır:

Elden gederem serv-i hürāmānuñgı görgec
Dilden düşerem gunça-yı hendānuñgı görgec (G.36/1)

O, Nevai, Fuzuli, Vahid Kazvini ve başka şairlerin gazellerine yazdığı nazirelerin çoğunda bu şairlerin eserlerinden birer mısra örnek vererek onların adlarını anmıştır:

Beni mest etdi Füzülî kimi bu söz Kōvsî
Kim olım mest dutım dāmen-i dilber güstāh (G.38/9)

Ne yahşî söylemiş Kōvsî Vehîd-i pāk-gövher kim
Beni yandurdu bir āteş ki düşmenden ırağ olsunğ (G.272/11)

Kōvsî bu ol ğezel-i neğz-i Füzülîdür kim
Nece āh eylemeyim āh yanubdur cigerüm (G.329/8)

O, Fuzuli'nin aynı redifli gazeline yazdığı nazirede, doğru sözün ne olduğunu açıklıyor:

Dîde-yi bî-nürdur te'sîrsiz güftār kim
Gövher-i ğeltān eşerdür ebr-i gövher-bār söz (G.222/6)

Bu ol söz pertövidür kim Füzülî söylemiş Kovski
Neçük kim mövclenmiş suda 'eks-i āftāb oynar (G.131/8)

Bu hemān re'nā gezeldür kim Füzülî söylemiş
Doğrı derler her zamān bir 'āşıķuñg dövrānidur (G.156/9)

Bu hemān re'nā gezeldür kim Füzülî söylemiş
Pend çoķ verdüm eşitmez 'ārsızdur 'ārsız (G.224/13)

Kovski ol re'nā gezel keyfiyyetindendür bu kim
Ey Füzülî biz olar yatduğca şöhet beklerüz (G.225/11)

Kovski ol re'nā gezālıdur Füzülîñüñg bu kim
Ey Füzülî çek ayağ ol bezmden yā çek ayağ (G.245/13)

Ol gezel feyzinden üz vermiş bañga Kovski bu kim
Tā Füzülî ħesteye veşlüñg temennādur senüñg (G.280/7)

Kovski bu ol gezeldür kim söylemiş Füzülî
Hā beyle meħnet ile geçsüñg mi rüzgārum (G.325/12)

Kovski ol re'nā gezālıdur Füzülîñüñg bu kim
Şāh-ı mülk-i meħnetem dutmış cahānı leşkerüm (G.334/9)

Bu ol gezel ki Füzülî beyān eder Kovski
Zamān zamān tökülen ķetre ķetre ķanumdan (G.418/8)

Ol gezeldendür bu Kovski kim Füzülî söylemiş
Sāye tek sevdā-yı zülfüñg pāymāl eyler beni (G.506/9)

Kovski ol re'nā gezālıdur Füzülîñüñg bu kim
Geh el öpmağ āstīn tek geh ayağ dāmen kimi (G.515/13)

Kovski bu ol ki Füzülî demiş öz ħālına kim

Müşteri yoh nece bir bekleyelim bāzārı (G.524/7)

Ali Şir Nevai

15.yy.'da parlak bir güneş gibi Türk diline ve edebiyatına ışık saçan büyük Türk dilbilimcisi ve Şairi Ali Şir Nevai'yi de burada anımsamak yerinde olur. Kimileri uzaktan uzağa, kimileri de yüz yüze, yakınında bulunarak bu büyük Türk dehasından ilham almışlardır. Birçok şair Nevai'nin Özbek Türkçesi ile, başka bir deyişle Çağatay lehçesinin etkisinde, şiirler yazmışlardır.

Kavsi'nin göz redifli gazeli, Nevai'nin aynı redifli gazeline naziredir. Bu naziresinde Nevai'nin adını anıp onun bir beytini zikreder:

Bu hemān re'nā ğezeldür kim Nevāyi söylemiş
Sürme-gün tünlerde hicrān şāmı tut bîdār göz (G.221/10)

Ol kelāmıdur Nevāyinüñg bu Kavsi kim demiş
Bes ki tofrağ oldı 'eşküñg deştide āvāreler (G.158/8)

Nesimi

Azerbaycan divan Edebiyatı'nın en büyük zirvesi şüphesiz Nesimi'dir. Habibi, Hatai ve hatta Fuzuli de dahil olmak üzere, bütün Azerbaycan şairleri 2 asra yakın onun etkisi altında kalmışlardır.

Kavsi'nin gel redifi gazeli Nesimi'nin aynı redifli gazelini anımsatıyor:

Sāķiyā bağrum mey-i gülgün için kan oldı gel
Şebr evi sensiz tezelzül buldı vjran oldı gel (G.293/1)

Kavsi, Nesimi, Nevai, Fuzuli, Vahid Kazvini ve Saib Tebrizi gibi şairlerden etkilendiği gibi Vākıf gibi şairleri de etkilemiştir. Kavsi, Vākıf'la birlikte Türk Azerbaycan şairlerinin babası sayılır.

Mehmed Çelebi

Afyon Mevlevi-hanesi şeyhlerinden Semai mahlaslı Mehmed Çelebi'nin (öl.1550) ünlü mısraı olan “Gönüldendir şikayet kimseden feryadımız yoktur” sözüne nazire olarak şöyle demiştir:

Bu ol şırın gezeldür kim demiş bir sâhir-i mâhir
Göngüldendür şikâyet kimseden feryādumuz yokdur (G.137/9)

Ve bu da onun Osmanlı şairlerin eserleriyle yabancı olmadığını gösterir.

Ağa Razi

Kavsi'nin bir gazelinde Ağa Razi'nin adı geçer.

Bu ol gezel cevâbı ki Ağa Rezi dedi
Bu yolu başa aparuram bir ayâğ ilen (G.393/12)

Metin¹²

hiç:

1. *Hîç:*

Mısra: 1

Asla, hiç bir zaman.

1. Hîç yağmaz öz eliyle şinemde şem'-i dâğı

2. Yandurdu ol beni kim yansuñg anuñg çırâğı

2. *hiç:*

Mısra: 14

Asla, hiç bir zaman.

13. Ben 'eşğ vâdîsinde ser-geşte olmayım mı

14. Kim bu çölüñg görünmez hiç bir ucı bucağı

¹² Bu bölüm Divanın sözlük kısmıdır. Bu kısımda 559 gazelin içinden 500.nün sözlük çalışmasından örnek sundum.

---

yah:

1. *yahmaz*: -maz

Mısra: 1

Yakmak, yanmasını sağlamak, tutuşturmak.

1. Hiç yahmaz öz eli-yle sînemde şem‘-i dâğı
2. Yandurdı ol beni kim yansuñg anuñg çırāğı

öz:

1. *öz*:

Mısra: 1

Kendi, şahsı, zatı.

1. Hiç yahmaz öz eli-yle sînemde şem‘-i dâğı
2. Yandurdı ol beni kim yansuñg anuñg çırāğı

---

el:

1. *eli-yle*: -iyle

Mısra: 1

İnsanın avuç ve parmaklardan ibaret olan tutma, kavrama ve iş görme uzvu.

1. Hiç yahmaz öz eli-yle sînemde şem‘-i dâğı
2. Yandurdı ol beni kim yansuñg anuñg çırāğı

---

sine:

1. *sînemde*: -m, -de

Mısra: 1

Göğüs, bağır.

1. Hiç yahmaz öz eli-yle sînemde şem‘-i dâğı
2. Yandurdı ol beni kim yansuñg anuñg çırāğı

---

yandur:

1. *Yandurđı:*

Mısra: 2

Tutuşturmak, yakmak; sevdalandırmak.

1. Hiç yahmaz öz eli-yle şinemde şem ' -i dāđı
2. Yandurđı ol beni kim yansuñđ anuñđ çırāđı

ol:1. *ol:*

Mısra: 2

O işaret zamiri.

1. Hiç yahmaz öz eli-yle şinemde şem ' -i dāđı
2. Yandurđı ol beni kim yansuñđ anuñđ çırāđı

2. *ol:*

Mısra: 5

O işaret sıfatı.

5. Bir yol eşitmez ol māh efgānumı ne sözdür
6. Kim güllerüñđ hemişe bülbüldedür ulağı

3. *olmayım:* --ma, --y, --ım

Mısra: 13

Olmak.

13. Ben 'eřđ vādışinde ser-geşte olmayım mı
14. Kim bu ölüñđ görünmez hiç bir ucı bucağı

beñ:1. *beni:* -i

Mısra: 2

"Ben" birinci tekil şahıs zamiri.

1. Hiç yahmaz öz eli-yle sînemde şem‘-i dāğı
  2. Yandurdı ol beni kim yansuñg anuñg çırāğı
-

kim:

1. *kim:*

Mısra: 2

"Ki", bağlama edati.

1. Hiç yahmaz öz eli-yle sînemde şem‘-i dāğı
2. Yandurdı ol beni kim yansuñg anuñg ırāğı

2. *Kim:*

Mısra: 6

"Bu sebeple, bundan dolayı" anlamında kullanılan bağlaç.

5. Bir yol eşitmez ol māh efğānumı ne sözdür
6. Kim güllerüñg hemişe bülbüldedür ulağı

3. *kim:*

Mısra: 9

"Ki", bağlama edati.

9. Heť leşkerine çok hem yüz verme ey güzel kim
10. Bir dağı yok anuñg tek sultān-ı hüsne yağı

4. *Kim:*

Mısra: 14

"Bu sebeple, bundan dolayı" anlamında kullanılan bağlaç.

13. Ben ‘eşğ vādîsinde ser-geşte olmayım mı
14. Kim bu çölüñg görünmez hiç bir ucı bucağı

5. *Kim:*

Mısra: 18

" Ki", bağlama edati.

17. Aldanma verse gerdün t̄ac u külāh-ı d̄övl̄et

18. Kim bu herif oynar peyveste dağı dağı

yan:

1. *yansuñg*: -suñg

Mısra: 2

Yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak (Çok elem, keder, aşk ve hicran çekmek.)

1. Hiç yahmaz öz eli-yle s̄inemde şem‘-i d̄ağı

2. Yandurdu ol beni kim yansuñg anuñg çırāđı

anuñg:

1. *anuñg*:

Mısra: 2

3. *tekil şahıs.*

1. Hiç yahmaz öz eli-yle s̄inemde şem‘-i d̄ağı

2. Yandurdu ol beni kim yansuñg anuñg çırāđı

2. *anuñg*:

Mısra: 10

3. *tekil şahıs.*

9. Heç leşkerine çok hem yüz verme ey güzel kim

10. Bir dağı yok anuñg tek sultān-ı h̄üsne yağı

çırâğ:1. *çırâğı*: -1

Mısra: 2

Kandil, çerağ.

1. Hiç yağmaz öz eli-yle sînemde şem‘-i dâğı

2. Yandurdu ol beni kim yansuñg anuñg çırâğı

mecnûn:1. *Mecnûn-ı*: --1

Mısra: 3

Mecnûn, 'aşk yüzünden deli-divâne olmuş, akli başından gitmiş kimse, Leylâ ile Mecnun hikâyelerinin erkek kahramanı, Kays.

3. Mecnûn-ı ‘eşk gönğli mey-hânele bucağı

4. Hem şîrler evidür hem âhûlar yatağı

‘eşk:

1. ‘eşk:

Mısra: 3

Aşk, sevgi.

3. Mecnûn-ı ‘eşk gönğli mey-hânele bucağı

4. Hem şîrler evidür hem âhûlar yatağı

2. ‘eşk:

Mısra: 7

Aşk, sevgi.

7. Meğlûb-ı hüsndür ‘eşk ger Rüstem-i zamândur

8. Ferhâdı çapdı Şîrin Ferhâd çapdı dağı

3. ‘eşk:

Mısra: 13

Aşk, sevgi.

13. Ben 'eşk vâdisinde ser-geşte olmayım mı

14. Kim bu çölünğ görünmez hiç bir ucı bucağı

göñgl:

1. *göñgli:* -i

Mısra: 3

Kalpde oluşan duyguların kaynağı.

3. Mecnūn-ı 'eşk göñgli mey-ḥāneler bucağı

4. Hem şırlar evidür hem āhūlar yatağı

mey-hāne:

1. *mey-ḥāneler:* -ler

Mısra: 3

İçki içilen yer.

3. Mecnūn-ı 'eşk göñgli mey-ḥāneler bucağı

4. Hem şırlar evidür hem āhūlar yatağı

bucağ:

1. *bucağı:* -ı

Mısra: 3

Bucak, köşe, yer.

3. Mecnūn-ı 'eşk göñgli mey-ḥāneler bucağı

4. Hem şırlar evidür hem āhūlar yatağı

şir:

1. *şırlar:* -ler

Mısra: 4

Aslan.

3. Mecnūn-ı 'eşq gönqli mey-ḥāneler bucağı

4. Hem şırlar evidür hem āhūlar yatağı

---

evi:

1. *evidür*: -dür

Mısra: 4

Ev, hane.

3. Mecnūn-ı 'eşq gönqli mey-ḥāneler bucağı

4. Hem şırlar evidür hem āhūlar yatağı

āhū:

1. *āhūlar*: -lar

Mısra: 4

Ceylan.

3. Mecnūn-ı 'eşq gönqli mey-ḥāneler bucağı

4. Hem şırlar evidür hem āhūlar yatağı

---

yatağ:

1. *yatağı*: -ı

Mısra: 4

Yatak, barınak.

3. Mecnūn-ı 'eşq gönqli mey-ḥāneler bucağı

4. Hem şırlar evidür hem āhūlar yatağı

---

bir:

1. *Bir*:

Mısra: 5

"Az" anlamında belgisiz sıfat.

5. Bir yol eşitmez ol mäh efğānumı ne sözdür

6. Kim güllerüñg hemişe bülbüdedür kılağı

2. *Bir:*

Mısra: 10

"Herhangi bir " anlamında belgisiz sıfat.

9. Heḫ leşkerine çok hem yüz verme ey güzel kim

10. Bir daḫı yok anuñg tek sultān-ı ḫüsne yağı

3. *Bir:*

Mısra: 12

"Herhangi bir " anlamında belgisiz sıfat.

11. Şām-ı ferāk ḫālm hicrān telāfısinde

12. Bir şübḫ-dem su'āl et ey gözlerüm çırağı

4. *bir:*

Mısra: 14

"Herhangi" anlamında belgisiz sıfat.

13. Ben 'eşḫ vādısinde ser-geşte olmayım mı

14. Kim bu çölüñg görünmez hiç bir ucı bucağı

bir:

Mısra: 19

"Herhangi" anlamında belgisiz sıfat.

19. Keşdine bir ilandur leyl ü nahār-ı 'ālem

20. Her kim ki ferḫ eyler Ḳovsı ḫaradan ağı

---

yol:

1. *yol:*

Mısra: 5

Bir amaca ulaşmak için başvurulması gereken çare, yöntem.

5. Bir yol eşitmez ol mäh efgānumı ne sözdür
  6. Kim güllerüñg hemişe bülbüdedür ulağı
-

eşit:

1. *eşitmez: -mez*
Mısra: 5
İşitme, duyma.

5. Bir yol eşitmez ol mäh efgānumı ne sözdür
  6. Kim güllerüñg hemişe bülbüdedür ulağı
-

mäh:

1. *mäh:*
Mısra: 5
Ay (yüzlü sevgili).

5. Bir yol eşitmez ol mäh efgānumı ne sözdür
  6. Kim güllerüñg hemişe bülbüdedür ulağı
-

efgān:

1. *efgānumı: -um, -ı*
Mısra: 5
Izdırapla bağıрма, haykırış, inleyiş.

5. Bir yol eşitmez ol mäh efgānumı ne sözdür
  6. Kim güllerüñg hemişe bülbüdedür ulağı
-

ne:

1. *ne:*
Mısra: 5
"Bu değil, daha kötüsü olmalı" anlamındadır.

5. Bir yol eşitmez ol mäh efgānumı ne sözdür
  6. Kim güllerüñg hemişe bülbüdedür kıulağı
-

söz:

1. *sözdür:* -dür

Mısra: 5

Ağızdan çıkan bir veya daha fazla heceden meydana gelen, mana ifade eden kelime veya kelime topluluğı, laf, lafız, kelam.

5. Bir yol eşitmez ol mäh efgānumı ne sözdür
  6. Kim güllerüñg hemişe bülbüdedür kıulağı
-

göl:

1. *güllerüñg:* -lerüñg

Mısra: 6

Çok sevilen ve beğenilen, katmerli ve kokulu olan çiçek, kadeh, şarap.

5. Bir yol eşitmez ol mäh efgānumı ne sözdür
  6. Kim güllerüñg hemişe bülbüdedür kıulağı
-

hemişe:

1. *hemişe:*

Mısra: 6

Daima, her vakit, her zaman.

5. Bir yol eşitmez ol mäh efgānumı ne sözdür
  6. Kim güllerüñg hemişe bülbüdedür kıulağı
-

bülbül:

1. *bülbüdedür:* -dedür

Mısra: 6

Güzel sesli maruf kuş.

5. Bir yol eşitmez ol mäh efgānumı ne sözdür
6. Kim güllerüñg hemişe bülbüldedür ıulağı

---

kulağ:

1. *ıulağı*: -1
Mısra: 6
Başın iki yanında bulunan işitme organı.
5. Bir yol eşitmez ol mäh efgānumı ne sözdür
6. Kim güllerüñg hemişe bülbüldedür ıulağı

---

meğlüb:

1. *Meğlüb-ı*: --1
Mısra: 7
Mağlup, yenilmiş.
7. Meğlüb-ı hüsndür 'eşğ ger Rüstem-i zamāndur
8. Ferhādı çapdı Şırın Ferhād çapdı dağı

---

hüsn:

1. *hüsndür*: -dür
Mısra: 7
Güzel.
7. Meğlüb-ı hüsndür 'eşğ ger Rüstem-i zamāndur
8. Ferhādı çapdı Şırın Ferhād çapdı dağı
2. *hüsne*: -e
Mısra: 10
Güzel.
9. Heğ leşkerine çok hem yüz verme ey güzel kim
10. Bir dağı yok anuñg tek sultān-ı hüsne yağı
-

ger:1. *ger:*

Mısra: 7

Eğer, şayet, şart edatı.

7. Meğlûb-ı hüsndür 'eşk ger Rüstem-i zamândur

8. Ferhâdı çapdı Şîrîn Ferhâd çapdı dağı

2. *ger:*

Mısra: 15

Eğer, şayet, şart edatı.

15. Her kime dövr-i gerdün ger bâde verdi ger hûn

16. Bir bir benüm başumda sındurdu boş çanağı

3. *ger:*

Mısra: 15

Eğer, şayet, şart edatı.

15. Her kime dövr-i gerdün ger bâde verdi ger hûn

16. Bir bir benüm başumda sındurdu boş çanağı

rüstem-i:1. *Rüstem-i:*

Mısra: 7

Şeh-nâme'de Zâl'ın dillere destan kahramanlıklarıyla anılan oğlu.

7. Meğlûb-ı hüsndür 'eşk ger Rüstem-i zamândur

8. Ferhâdı çapdı Şîrîn Ferhâd çapdı dağı

zamân:1. *zamândur:* -dur

Mısra: 7

Devir, dönem.

7. Meğlüb-ı hüsndür 'eşğ ger Rüstem-i zamāndur
8. Ferhādı çapdı Şîrîn Ferhād çapdı dağı

---

ferhād:

1. *Ferhādı*: -1

Mısra: 8

Ferhad ile Şirin, Hüsrev ü Şirin adlı aşk hikâyelerinin başkahramanı.

7. Meğlüb-ı hüsndür 'eşğ ger Rüstem-i zamāndur
8. Ferhādı çapdı Şîrîn Ferhād çapdı dağı

2. *Ferhād*:

Mısra: 8

Fars kökenli Hüsrev ü Şîrîn ve Ferhād ü Şîrîn aşk hikâyelerinin erkek kahramanı.

7. Meğlüb-ı hüsndür 'eşğ ger Rüstem-i zamāndur
8. Ferhādı çapdı Şîrîn Ferhād çapdı dağı

çap:

1. *çapdı*: -dı

Mısra: 8

Akın etmek, soymak, yağmalamak.

7. Meğlüb-ı hüsndür 'eşğ ger Rüstem-i zamāndur
8. Ferhādı çapdı Şîrîn Ferhād çapdı dağı

2. *çapdı*: -dı

Mısra: 8

Delmek, yarmak.

7. Meğlüb-ı hüsndür 'eşğ ger Rüstem-i zamāndur
8. Ferhādı çapdı Şîrîn Ferhād çapdı dağı
-

Şirîn:1. *Şirîn:*

Mısra: 8

"Hüsrev ile Şirîn" yahut "Ferhat ile Şirîn" hikayesinin kadın kahramanı.

7. Meğlûb-ı hüsndür 'eşk ger Rüstem-i zamândur

8. Ferhâdı çapdı Şirîn Ferhâd çapdı dağı

dağ:1. *dağı:* -1

Mısra: 8

Çevresindeki arâziye göre büyük bir çıkıntı teşkil edecek şekilde yükselen toprak veya kaya kütlesi.

7. Meğlûb-ı hüsndür 'eşk ger Rüstem-i zamândur

8. Ferhâdı çapdı Şirîn Ferhâd çapdı dağı

Het:1. *Heṭ:*

Mısra: 9

hatt: Yüzün çizgisi, sevgilinin yanaklarındaki tüyleri, sakal.

9. Heṭ leşkerine çok hem yüz verme ey güzel kim

10. Bir dahı yok anuñg tek sultân-ı hüsne yağı

leşker:1. *leşkerine:* -i, -(n)e

Mısra: 9

Asker, ordu.

9. Heṭ leşkerine çok hem yüz verme ey güzel kim

10. Bir dahı yok anuñg tek sultân-ı hüsne yağı

cok:1. *çok:*

Mısra: 9

Çok fazla.

9. Heṭ leşkerine çok hem yüz verme ey güzel kim

10. Bir daḥı yok anuṅ tek sultān-ı ḥüsne yağı

hem:1. *hem:*

Mısra: 9

"Zaten, bir de, şurası da var ki" anlamlarında bağlaç.

9. Heṭ leşkerine çok hem yüz verme ey güzel kim

10. Bir daḥı yok anuṅ tek sultān-ı ḥüsne yağı

ey:1. *ey:*

Mısra: 9

(ünlem) Kendisine söz söylenen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılabilen bir seslenme sözü.

9. Heṭ leşkerine çok hem yüz verme ey güzel kim

10. Bir daḥı yok anuṅ tek sultān-ı ḥüsne yağı

2. *ey:*

Mısra: 12

(ünlem) Kendisine söz söylenen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılabilen bir seslenme sözü.

11. Şām-ı ferāk ḥālın hicrān telāfışinde

12. Bir şübḥ-dem su'āl et ey gözlerüm çırağı

gözel:1. *gözel:*

Mısra: 9

Güzel, göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı.

9. Heç leşkerine çok hem yüz verme ey gözel kim

10. Bir dahı yok anuñg tek sultān-ı hüsne yağı

dahı:1. *dahı:*

Mısra: 10

"Bile, da/de" anlamlarına gelen kuvvetlendirme sözü.

9. Heç leşkerine çok hem yüz verme ey gözel kim

10. Bir dahı yok anuñg tek sultān-ı hüsne yağı

yok:1. *yok:*

Mısra: 10

Bulunmama, olmama.

9. Heç leşkerine çok hem yüz verme ey gözel kim

10. Bir dahı yok anuñg tek sultān-ı hüsne yağı

tek:1. *tek:*

Mısra: 10

Gibi, benzer.

9. Heç leşkerine çok hem yüz verme ey gözel kim

10. Bir dahı yok anuñg tek sultān-ı hüsne yağı

sultān:1. *sultān-ı*: --1

Mısra: 10

Hükümdar, padişah.

9. Hıf leşkerine çok hem yüz verme ey gözel kim

10. Bir dahı yok anuñg tek sultān-ı hüsne yağı

yağı:1. *yağı*:

Mısra: 10

Düşman.

9. Hıf leşkerine çok hem yüz verme ey gözel kim

10. Bir dahı yok anuñg tek sultān-ı hüsne yağı

şām:1. *Şām-ı*: --1

Mısra: 11

Akşam.

11. Şām-ı ferāk hālın hicrān telāfısinde

12. Bir şübḥ-dem su'āl et ey gözlerüm çırāğı

ferāk:1. *ferāk*:

Mısra: 11

Ayrılma.

11. Şām-ı ferāk hālın hicrān telāfısinde

12. Bir şübḥ-dem su'āl et ey gözlerüm çırāğı

hāl:

1. *hālın*: -ın

Mısra: 11

Vaziyet, hāl, durum.

11. Şām-ı ferāk hālın hicrān telāfisinde

12. Bir şübḥ-dem su'āl et ey gözlerüm çırağı

hicrān:

1. *hicrān*:

Mısra: 11

Ayrılık, ayrılık acısı.

11. Şām-ı ferāk hālın hicrān telāfisinde

12. Bir şübḥ-dem su'āl et ey gözlerüm çırağı

telāfi:

1. *telāfisinde*: -sinde

Mısra: 11

Kötü bir etkiyi veya sonucu başka bir etki ile yok etme, karşılama, yerine koyma.

11. Şām-ı ferāk hālın hicrān telāfisinde

12. Bir şübḥ-dem su'āl et ey gözlerüm çırağı

subḥ-dem:

1. *şübḥ-dem*:

Mısra: 12

Sabah vakti, sabahleyin.

11. Şām-ı ferāk hālın hicrān telāfisinde

12. Bir şübḥ-dem su'āl et ey gözlerüm çırağı

göz:

1. *gözlerüm*: -ler, -ü, -m

Mısra: 12

Görme uzvu, ayn, çeşm.

11. Şām-ı ferāk hālın hicrān telāfisinde

12. Bir şübḥ-dem su'āl et ey gözlerüm çırāğı

çırāğ:

1. *çırāğı*: -ı

Mısra: 12

Aklın feyzinin meydana getirdiği ışık, alev; aklın yol gösterici ışığı.

11. Şām-ı ferāk hālın hicrān telāfisinde

12. Bir şübḥ-dem su'āl et ey gözlerüm çırāğı

ben:

1. *Ben*:

Mısra: 13

"Ben" birinci tekil şahıs zamiri.

13. Ben 'eşq vādisinde ser-geşte olmayım mı

14. Kim bu çölünğ görünmez hiç bir ucı bucağı

vādi:

1. *vādisinde*: -si, -n, -de

Mısra: 13

İki dağ arası veya ova, yer, taraf.

13. Ben 'eşq vādisinde ser-geşte olmayım mı

14. Kim bu çölünğ görünmez hiç bir ucı bucağı

ser-geşte:1. *ser-geşte:*

Mısra: 13

Başı dönmüş, kafası karışmış (kimse), şaşkın.

13. Ben 'eşq vādîsinde ser-geşte olmayım mı

14. Kim bu çölünğ görünmez hiç bir ucı bucağı

mi:1. *mi:*

Mısra: 13

"Mi" soru edati.

13. Ben 'eşq vādîsinde ser-geşte olmayım mı

14. Kim bu çölünğ görünmez hiç bir ucı bucağı

bu:1. *bu:*

Mısra: 14

"Bu" işaret sıfatı.

13. Ben 'eşq vādîsinde ser-geşte olmayım mı

14. Kim bu çölünğ görünmez hiç bir ucı bucağı

2. *bu:*

Mısra: 18

"Bu" işaret sıfatı.

17. Aldanma verse gerdün tâc u külâh-ı dōvlet

18. Kim bu herîf oynar peyveste dağı dağı

çöl:1. *çölünğ: -ünğ*

Mısra: 14

Özellikle sıcak ve ılıman iklim bölgelerinde geniş alanlar kaplayan kurak, bitki örtüsünden yoksun bölgelere verilen ad.

13. Ben 'eşğ vādışinde ser-geşte olmayım mı

14. Kim bu çölünğ görünmez hiç bir ucı bucağı

dövr:

1. *dövr-i: --i*

Mısra: 15

devrān: Devran, devir, felek, zaman, dünya.

15. Her kime dövr-i gerdūn ger bāde verdi ger hūn

16. Bir bir benüm başumda sındurđı boş çanağı

gerdūn:

1. *gerdūn:*

Mısra: 15

Dünya, felek.

15. Her kime dövr-i gerdūn ger bāde verdi ger hūn

16. Bir bir benüm başumda sındurđı boş çanağı

2. *gerdūn:*

Mısra: 17

Dünya, felek.

17. Aldanma verse gerdūn tāc u külāh-ı dövlet

18. Kim bu herif oynar peyveste dağı dağı

bāde:

1. *bāde:*

Mısra: 15

Kadeh, şarap.

15. Her kime dövr-i gerdün ger bāde verdi ger hūn
16. Bir bir benüm başumda sındurdu boş çanağı
-

ver:

1. *verdi*: -di

Mısra: 15

Uzatmak, sunmak, ikram etmek, ihsan etmek.

15. Her kime dövr-i gerdün ger bāde verdi ger hūn
16. Bir bir benüm başumda sındurdu boş çanağı

2. *verse*: -se

Mısra: 17

Vermek, ihsan etmek.

17. Aldanma verse gerdün t̄ac u külāh-ı dövlet
18. Kim bu herif oynar peyveste dağı dağı
-

hūn:

1. *hūn*:

Mısra: 15

İçki, şarap.

15. Her kime dövr-i gerdün ger bāde verdi ger hūn
16. Bir bir benüm başumda sındurdu boş çanağı
-

benüm:

1. *benüm*:

Mısra: 16

1. tekil iyelik zamiri, benim.

15. Her kime dövr-i gerdün ger bāde verdi ger hūn
16. Bir bir benüm başumda sındurdu boş çanağı

---

başumda:1. *başumda:*

Mısra: 16

Baş, kafa.

15. Her kime dövr-i gerdün ger bāde verdi ger hūn

16. Bir bir benüm başumda sındurđı boş çanağı

---

sın:1. *sındurđı: -dur, -dı*

Mısra: 16

Kırılmak, parçalanmak.

15. Her kime dövr-i gerdün ger bāde verdi ger hūn

16. Bir bir benüm başumda sındurđı boş çanağı

---

boş:1. *boş:*

Mısra: 16

Dolu olmayan, boş.

15. Her kime dövr-i gerdün ger bāde verdi ger hūn

16. Bir bir benüm başumda sındurđı boş çanağı

çanağ:1. *çanağı: -ı*

Mısra: 16

Çanak, tas.

15. Her kime dövr-i gerdün ger bāde verdi ger hūn

16. Bir bir benüm başumda sındurđı boş çanağı

aldan:

1. *Aldanma*: -ma

Mısra: 17

Aldanmak, kanmak.

17. Aldanma verse gerdün t̄ac u külāh-ı d̄övl̄et

18. Kim bu herif oynar peyveste dağı dağı

t̄ac:

1. *t̄ac*:

Mısra: 17

Hükümdarların başlarına giydikleri aynı zamanda da hükümdarlık alameti olan başlık.

17. Aldanma verse gerdün t̄ac u külāh-ı d̄övl̄et

18. Kim bu herif oynar peyveste dağı dağı

ü:

1. *u*:

Mısra: 17

"Ve" bağlacı.

17. Aldanma verse gerdün t̄ac u külāh-ı d̄övl̄et

18. Kim bu herif oynar peyveste dağı dağı

2. *ü*:

Mısra: 19

"Ve" bağlacı.

19. Keşdine bir ilandur leyl ü nahār-ı 'ālem

20. Her kim ki ferķ eyler K̄ovs̄j̄ karadan ağı

külâh:1. *külâh-ı:*

Mısra: 17

Taç.

17. Aldanma verse gerdün tâc u külâh-ı dövlet

18. Kim bu herif oynar peyveste dağı dağı

dövlet:1. *dövlet:*

Mısra: 17

devlet: Mutluluk, talih, büyüklük, mal, servet, güç, iktidar, erk.

17. Aldanma verse gerdün tâc u külâh-ı dövlet

18. Kim bu herif oynar peyveste dağı dağı

herif:1. *herif:*

Mısra: 18

Adi, bayağı adam.

17. Aldanma verse gerdün tâc u külâh-ı dövlet

18. Kim bu herif oynar peyveste dağı dağı

çalgu:1. *oynar:*

Mısra: 18

Çalgısız oynamak 'çalmadan oynamak' (keyiflenmek, çok heveslenmek.)

17. Aldanma verse gerdün tâc u külâh-ı dövlet

18. Kim bu herif oynar peyveste dağı dağı

peyveste:

1. *peyveste:*

Mısra: 18

Daima, sürekli.

17. Aldanma verse gerdün tâc u külâh-ı dövlet

18. Kim bu herîf oynar peyveste dağı dağı

kesd:

1. *Keşdine:* -ine

Mısra: 19

kasd: Kasıt, niyet, istek.

19. Keşdine bir ilandur leyl ü nahâr-ı 'âlem

20. Her kim ki ferq eyler Qovsî qaradan ağı

ilan:

1. *ilandur:* -dur

Mısra: 19

Bildirmek, söylemek.

19. Keşdine bir ilandur leyl ü nahâr-ı 'âlem

20. Her kim ki ferq eyler Qovsî qaradan ağı

leyl:

1. *leyl:*

Mısra: 19

Gece.

19. Keşdine bir ilandur leyl ü nahâr-ı 'âlem

20. Her kim ki ferq eyler Qovsî qaradan ağı

nahār:

1. *nahār-ı: --1*

Mısra: 19

Gündüz.

19. Keşdine bir ilandur leyl ü nahār-ı ‘ālem

20. Her kim ki ferq eyler Qovsı qaradan ağı

‘ālem:

1. *‘ālem:*

Mısra: 19

Alem, dünya.

19. Keşdine bir ilandur leyl ü nahār-ı ‘ālem

20. Her kim ki ferq eyler Qovsı qaradan ağı

Kovsi:

1. *Qovsı:*

Mısra: 20

Kovsi, 17.yüzyıl divan edebiyatı şairi.

19. Keşdine bir ilandur leyl ü nahār-ı ‘ālem

20. Her kim ki ferq eyler Qovsı qaradan ağı

---

kara:

1. *qaradan: -dan*

Mısra: 20

Siyah.

19. Keşdine bir ilandur leyl ü nahār-ı ‘ālem

20. Her kim ki ferq eyler Qovsı qaradan ağı

---

ağ:

1. *ağı*: -1

Mısra: 20

Ak, beyaz.

19. Keşdine bir ilandur leyl ü nahār-ı 'ālem

20. Her kim ki ferķ eyler K̄ovs̄i k̄aradan ağı

şem ' -i dāğı:

1. *şem ' -i dāğı*: -

Mısra: 1

Sıcak mum.

1. Hiç yağmaz öz eli-yle şinemde şem ' -i dāğı

2. Yandurdı ol beni kim yansuñg anuñg çırāğı

hem hem:

1. *hem hem*: -

Mısra: 4

Her ikisi de geçerli olan iki durumu anlatan bağlaç.

3. Mecnūn-ı 'eşķ göñgli mey-ḥāneler bucağı

4. Hem şırler evidür hem āhūlar yatağı

yüz verme:

1. *yüz verme*: -

Mısra: 9

İlgi, yakınlık göstermek.

9. Heṭ leşkerine çok hem yüz verme ey güzel kim

10. Bir daḥı yok anuñg tek sultān-ı ḥüsne yağı

su'āl et:

1. *su'āl et:* -

Mısra: 12

Sormak.

11. Şām-ı ferāk hālın hicrān telāfisinde

12. Bir şübḥ-dem su'āl et ey gözlerüm çırāğı

ucı bucağı görünmez:

1. *ucı bucağı görünmez:* -

Mısra: 14

Başı sonu olmayan, sınırsız, sonsuz.

13. Ben 'eşq vādisinde ser-geşte olmayım mı

14. Kim bu çölün görünmez hiç bir ucı bucağı

her kime:

1. *her kime:* -

Mısra: 15

Herhangi birine, kimseye.

15. Her kime dövr-i gerdün ger bāde verdi ger hūn

16. Bir bir benüm başumda sındurdu boş çanağı

bir bir:

1. *bir bir:* -

Mısra: 16

Tek tek, birer birer.

15. Her kime dövr-i gerdün ger bāde verdi ger hūn

16. Bir bir benüm başumda sındurdu boş çanağı

dağı dağı:

1. *dağı dağı:* -

Mısra: 18

Da, daha, artık.

17. Aldanma verse gerdün tâc u külâh-ı dâvlet

2. 18. Kim bu herîf oynar peyveste dağı dağı

her kim ki:

1. *her kim ki:* -

Mısra: 20

Hangi kimse olursa olsun.

19. Keşdine bir ilandur leyl ü nahâr-ı 'âlem

20. Her kim ki ferğ eyler Kavsî qaradan ağı

ferğ eyler:

1. *ferğ eyler:* -

Mısra: 20

Fark etmek, ayırt etmek, sezmek, seçmek.

19. Keşdine bir ilandur leyl ü nahâr-ı 'âlem

20. Her kim ki ferğ eyler Kavsî qaradan ağı

8. SONUÇ

Bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğünü oluşturduğumuz Kavsi XVII. Yüzyılın önemli şairleri arasında sayılmaktadır. Şairin sözvarlığı ve anlam evrenini ortaya çıkarmak adına yaptığımız inceleme çalışması 6 ana bölümden meydana gelmektedir. Bunlardan ilki şairin hayatı, kim olduğu ve hangi şartlarda şairlik hayatını icra ettiğini ortaya koymaktadır. Bu bölümde en önemli hususiyet Kavsi'nin kendisi gibi Azeri sahası şairi olan Fuzuli'den oldukça etkilenip şiirlerinin birçoğunun ona nazire olarak yazmasıdır.

İkinci olarak, şairin kullandığı kelimelerden ve mana dünyasından yola çıkarak belirli başlıklar altında şairin psikolojisini, fiil hal ve tasvirlerini beyit örnekleri ve yorumlarıyla izah ettik. Şairin korku, sevinç, kızgınlık, şikâyet gibi psikolojik tasvirlerinin yanında, ağlama, konuşma, yorgunluk gibi fiil hal ve tasvirlerini örnekler ve yorumlarla destekledik. Burada, şairin kullanım oranı yüksek olan kelimelerinden yola çıkarak tespit edilen önemli hususiyet, Şii inanca sahip olduğu, zevk ve eğlenceye düşkün, yaşama sevinci olan bir hayatının olduğu ortaya çıkmaktadır.

Üçüncü bölümde, şairin dil ve üslup özelliklerini inceleyerek bağlam içinde kullandığı ses ve anlam ilişkileri ve bu doğrultuda ünlem, edat, zıtlık, tamlama ve birleşik fiil kullanımını istatistiksel belirtip en sık kullandığı kelimeler üzerinde durduk. Bu bölümde şairin, Türkçenin en sık kullanılan yardımcı fiillerinden olan “etmek, eylemek kılmak, buyurmak” fiillerini kullanması, aynı zamanda ünlem ifade eden deyişleri kullandığını gördük.

Dördüncü bölümde divanda kullanılan nazım şekillerinin istatistiği verilip, bu vezinlerin XVII. yüzyıl divan edebiyatındaki kullanım oranını tespit ederek şairin kullandığı kafiye ve redif tercihi göz önünde bulundurulup, vezin istatistiği ortaya konmuştur. Şairin şiirlerinde en sık kullanılan aruz kalıbı, Türk edebiyatında en sık kullanılan aruzun 15'li kalıbıyla oluşan "fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün"ve "fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün" kalıbı ile 14'lü kalıbı olan "mefûlü/fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/fâ'ilün"kalıbıdır. Bu vezin tercihlerinin yoğunluğu 17. Yüzyıla aynı çizgidedir.

Beşinci bölümde şairin aşk hikâyesi kahramanlarını, mitolojik şahsiyetleri, ayet ve hadisleri hangi doğrultuda kullandığı ve hangi bağlamda kullandığı tespit edilmiş yorumlarla

desteklenmiştir. Şairin kullanmış olduğu ayet ve hadis iktibasları daha çok içinde bulunduğu halet-i ruhiyenin durumuna göre şekillenmiş ve genel itibariyle ayet ve hadisler benzerlik unsuru olarak kullanılmıştır.

Altıncı bölümde etkisi altında kalınan şairlerin isimleri verilerek şairler arasında üslup ve şiir etkileşimi mukayesesi yapılmıştır.

Bu bölümde dikkatimizi çeken önemli bir husus Kavsi'nin Fuzuli'in etkisi altında kalmasıdır.

KAYNAKLAR

- Ahmet Vefik Paşa, (2000). *Lehçe-i Osmānî* (Haz: R. Toparlı). Ankara: TDK. Yayınları
- Ahterî, Mustafa bin Şemseddin, (1310 [1892]). *Ahterî-i Kebîr* , İstanbul, 2 C.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Ali Nazima, Faik Reşad (2009). *Mükemmel Osmanlı Lügati* . (Üçüncü Baskı). N. Birinci, K. Yetiş, F. Andı, E. Ülgen, N. Sağlam, A. Ş. Çorok (Hazırlayanlar). Ankara: TDK Yayınları.
- And, M. (1993). *16. Yüzyılda İstanbul [Kent-Saray-Günlük Yaşam]* , İstanbul: Akbank Yayınları
- Asım Ahmed (2000). *Burhan-ı Katı* (Haz. M. Öztürk-D. Örs). Ankara: TDK. Yayınları
- Âşık Çelebi (1971). *Meşâ 'irü'ş- Şuarâ* , (haz. G.M. Meredith-Owens). London
- Atlansoy, K. (1998). *Bursa Şairleri* . Bursa: Asa Yayınları.
- Beyāni (1997). *Tezkiretü'ş Şuara* , (haz. İ. Kutluk). Ankara
- Coşkun, M.(2007). *Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar* , Ankara: Dergâh Yayınları.
- Çavuşoğlu, M.(2001). *Necati Bey Divan'ının Tahlili* , İstanbul: Kitabevi Yayınları
- Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat* . (Yirmi Beşinci Baskı). İstanbul: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü* . (İkinci Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Dilçin, C. (2013). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* . (Onuncu Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Durmuş, İ. vd. (2001). *Kafiye, DİA*. Ankara: TDV Yayınları, c.24, s.149-153.
- Gelibolulu M. A.(1994). *Künhü'l- Ahbâr'ın Tezkire Kısmı* , (haz. Mustafa İsen), Ankara: AKM Yayınları
- Hasan Çelebi.(1978). *Tezkiretü'ş Şuara* , (haz. İ. Kutluk). Ankara
- Hengirmen, M. (1990). *Güvâhî, Pendnâme [Öğütler ve Atasözleri]* , Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- İbrahim Cûdî Efendi (2006). *Lugat-ı Cûdî* . (Birinci Baskı). İ. Parlatır, B. T. Aksu, N. Tufar (Hazırlayanlar). Ankara: TDK Yayınları.
- İpekten, H. (2006). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* . (Sekizinci Baskı). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karagöz, İ. (2010). *Dini Kavramlar Sözlüğü* . (Beşinci Baskı). Ankara: DİB Yayınları.

- Karaman, H. vd. (2014). *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* . (Yirmi Yedinci Baskı). Ankara: TDV Yayınları.
- Karataş, T. (2014). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü* . (Üçüncü Baskı). İstanbul: Sütun Yayınları.
- Katip Çelebi (1941). *Keşfü'z-Zünûn* , (haz. Şerafettin Yaltkaya-Rıfat Bilge). İstanbul
- Korkmaz, M. (2012). *Mitoloji Sözlüğü* . (İkinci Baskı). Ankara: Alter Yayınları.
- Kurnaz, C. (1996). *Hayâlî Bey Divanının Tahlili* , İstanbul: MEB. Yayınları
- Latifi (2000). *Tezkiretü'ş Şuara ve Tabsiratü'n-Nüzema* , (haz. R. Canım). Ankara: AKM Yayınları.
- Levend, A. S. (2015). *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, (Birinci Baskı) İstanbul: Dergah Yayınları
- Macit, M. (1996). *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları* . (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mehmet Esat Efendi, (1999). *Lehçetü'l-Lugat* (Haz. A. Kırkılıç), Ankara: TDK. Yayınları
- Mütercim Asım Efendi (1886). *Kamus Tercümesi* . İstanbul: Cemal Efendi Matbaası.
- Mütercim Asım Efendi (2009). *Burhân-ı Katı* . (İkinci Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Onay, A. T. (2000). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (haz. C. Kurnaz), Ankara: Akçağ Kitabevi
- Onay, A. T. (2009). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü* . (Birinci Baskı). C. Kurnaz (Hazırlayan), İstanbul: Hu Yayınları.
- Önal M.(2008). “*Edebî Dil Ve Üslup*”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 36, s.23-47, Erzurum
- Özsoy, B. S. (2011). *Başlangıcından Günümüze Örnekleriyle Türk Şiiri*. (İkinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* . (Üçüncü Baskı). İstanbul: M.E.B Yayınları.
- Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* . (On Sekizinci Baskı). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Parlatır, İ. (2012). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* . (Beşinci Baskı). Ankara: Yargı Yayınevi.
- Redhouse, S. J. W. (2006). *Türkish and English Lexicon*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Seccâdî, S. C. (2007). *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü* . (çev. H. Uygur). İstanbul: Ensar Neşriyat.

- Seyyid Mustafa Resmi Efendi (2013). *Tasavvuf Sözlüğü* , (haz. İ. Kara). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Şemseddin Sami (1889). *Kamusu'l-Âlam*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Şemseddin Sami (2007). *Kâmûs-ı Türkî* . İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şenödeyici, Özer(2015). “*Naili Divanı Sözlüğü Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük*”, Ankara: Serüven Kitabevi
- Şentürk, A. A., Kartal, A. (2008). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi* . (Beşinci Baskı). İstanbul: Dergah Yayınları, s. 241-252.
- Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi (1999). *Lehçetü'l-Lügat*. (Birinci Baskı). A. Kırkkılıç (Hazırlayan). Ankara: TDK Yayınları.
- Şimşek, M. S., Uzun, T. (1991). *Arapça-Türkçe Deyimler Kalıp İfadeler Atasözleri Sözlüğü*. (Birinci Baskı). İstanbul: Beyan Yayınları.
- Şükün, Z. (1984). *Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya*. İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Tanrıkorur, Ç. (1991). *Türk Musikisinde Usul-Vezin İlişkisi*. Erdem, C. 7, S. 20, s. 709-733.
- Tanyeri, M. A. (1999). *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tarama Sözlüğü (1995). [XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesi İle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tarama Sözlüğü] , (3.bas.), 8 C., Ankara.
- Tarlan, A. N.(1992). *Necâtî Beg Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları
- Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Uludağ, S. (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. (İkinci Baskı). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Ünver, İ (1993). “*Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*” , Türkoloji Dergisi, s.51-89, Ankara
- Yakar. H. İ. (2010). *Edirneli Şevki Divanı* . (Birinci Baskı). Konya: Palet yayınları,
- Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü* . (Birinci Basım). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözcükler [Ansiklopedik Sözlük]*, İstanbul: Enderun Kitabevi
- Yılmaz, M. (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler* . (Birinci Baskı). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yurtbaşı, M. (1996). *Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*, Ankara.
- Zavotçu, G. (2013). *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü* . (Birinci Baskı). İstanbul: Kesit Yayınları

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : GÖKTAŞ ÖZDEMİR, Özlem
Uyruğu : Türk vatandaşı
Doğum tarihi ve yeri : 09-11-1986, Ankara
Medeni hali : Evli
Telefon : 05434358884
e-mail : www.turkolog@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi	Devam Ediyor
Pedagojik Formasyon	Gazi Üniversitesi	2011
Lisans	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	2010
Lise	Kızılcahamam Lisesi	2005

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2011- devam ediyor	Milli Eğitim Bakanlığı	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

Yabancı Dil

İngilizce

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

